

WERINON

Historische Kring • Nederhorst den Berg

— Voorjaar 2025 • Nummer 109 —

HISTORISCHE KRING NEDERHORST DEN BERG

Bestuur

<i>Voorzitter</i>	Ton Kuijs
<i>Secretaris</i>	Janneke Stalenhoef
<i>Penningmeester</i>	Jan van Wijk
<i>Leden</i>	Hans Stalenhoef Jan Slagt
<i>Erevoorzitter</i>	Jaap Jansen †
<i>Ereleden</i>	Ans Baar, Corry Schoordijk, Gerard Baar, Theo Cozijn

Redactiecommissie

Peter Heeren
Mark Hilberts
Coen Meerbeek

Fotobewerking

Teus van de Kemp

Vormgeving

Theo Cozijn

Computerbeheer

Franck van Zijl

Webmaster

Marjolein Meerbeek

Ledenadministratie

Jan van Wijk, ledenadministratie@historischekring.nl

Lidmaatschap

€ 20,- en € 25,- (postadressen) per persoon per jaar;
Bankrekeningnr. NL30 RABO 0328 2241 38

Post- en bezoekadres

Historische Kring Nederhorst den Berg
Blijklaan 1, 1394 KA Nederhorst den Berg

E-mail-adres

info@historischekring.nl

Internetadres

www.historischekring.nl

Informatie en documentatie

Donderdagavond van 20.00 - 21.30 uur (m.u.v. vakanties/feestdagen)
Sociaal Cultureel Centrum, Blijklaan 1, Nederhorst den Berg

ANBI-status

Vanaf 1 januari 2021 is de HKN officieel aangemerkt als:
Culturele Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI).
Het RSIN nummer is: 009726524

ISSN 1389-319X

Niets uit deze uitgave mag, op welke manier dan ook, verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden zonder schriftelijke toestemming van het bestuur. De redactie is bij het samenstellen van deze Werinon zorgvuldig te werk gegaan. Getracht is rechthebbende van afbeeldingen te achterhalen. Mocht U desondanks een afbeelding in deze Werinon aantreffen waarvoor U als rechthebbende geen toestemming heeft gegeven, dan wordt u verzocht dit aan de redactie kenbaar te maken.

Foto omslag

Misschien heeft brugwachter Stobbelaar weleens een praatje met Nescio gemaakt. Want die deftige geklede man was al een poosje zichtbaar, wanneer hij vanuit de Brugstraat de brug naderde. Stobbelaar ziet er in ieder geval benaderbaar uit. Of Nescio en anderen na WO II als fietser of voetganger nog tolgeld moesten betalen om over de brug te komen, is uit de overlevering niet bekend.

Opgericht januari 1988 Jaargang 34 Voorjaar 2025 nummer 109

Inhoud

Van de redactie	<i>Peter Heeren</i>	2
Mededelingen en berichten	<i>Ans Baar</i>	3
Een legendarisch bestuurslid neemt afscheid	<i>Ton Kuijs</i>	5
De Voorstraat anno 1910	<i>Gerard Baar</i>	6
Een dorp waar rust van uitgaat Nederhorst den Berg in de vaart der volkeren	<i>Gerard Baar</i>	7
Een 'Peacekeeper' uit Nederhorst den Berg	<i>Gijs Klok en Ton Kuijs</i>	16
Raadsels rond de Willibrordkerk	<i>Claudette Baar - de Weerd</i>	20
Dichtbij gezocht en verder	<i>Gerard Baar</i>	25
Reactie op de vraag van Roel Houwink	<i>Gerard Baar</i>	33
Wie kent deze amateurschilder?	<i>Gerard Baar</i>	34
'Mijnheer, dat weiger ik'	<i>Peter Sierksma/Gerard Baar</i>	35
Schenkeningen	<i>Karien Veerman</i>	45
De Blijkpolder rond 1975	<i>Gerard Baar</i>	46
Meer zicht op de Horstermeer	<i>Gerard Baar</i>	47

Na het afscheid van Gerard Baar als eindredacteur is het aan mij het stokje over te nemen. Hij is een flink aantal jaren verantwoordelijk geweest om te zorgen dat er verantwoorde stukken in de WERINON verschenen. Het zijn grote schoenen om te vullen.

Gelukkig is en blijft Gerard nog actief en is uitermate behulpzaam geweest om te zorgen dat deze editie op verantwoorde wijze gevuld is. Gerard was niet de enige. Ook Theo Cozijn was nog weer bereid om de lay-out voor zijn rekening te nemen. Aan beiden ben ik veel dank verschuldigd.

U zult ongetwijfeld met plezier kennis van nemen van de verschillende bijdragen in deze WERINON. Te beginnen met de door Ans Baar verzamelde mededelingen en berichten. Het is weer een uitdagend aantal bijeenkomsten, tentoonstellingen en excursies. Neem er kennis van en noteer ze in uw agenda.

Nu we het toch over Ans hebben: zij nam tijdens de algemene ledenvergadering afscheid van het bestuur. Maar zoals u kunt lezen blijft ze gelukkig actief voor de historische kring.

Na een verhaal over de Voorstraat, neemt Gerard u mee op een toeristische rondrit door ons dorp. De reis begint in 632 en eindigt in het heden met veel bekende en herkenbare plekken, maar ook veel wat door de tijd heen verloren is gegaan.

Ton Kuijs had een gesprek met Gijs Klok over de indrukwekkend tijd die hij zo'n 25 jaar geleden had als UNIFIL-soldaat in Libanon. Een interview om met respect te lezen.

Claudette Baar doet vervolgens verslag van een boek dat door dr. Hein H. Jongbloed is geschreven over de zandstenenraadsels van de Willibrordkerk.

Nescio blijkt vanuit Amsterdam-Oost ons dorp en zijn omgeving regelmatig op de fiets te hebben bezocht. Gerard Baar heeft aan de hand van de notities die de dochter van Nescio van deze tochten heeft bewaard een lezenswaardig verhaal gemaakt.

Over een schilderij van de Willibrordkerk en een zuil die bij baggerwerkzaamheden gevonden is in de Vecht bij Tienhoven zijn vragen. Degenen die over deze voorwerpen meer weten te vertellen worden van harte uitgenodigd zich te melden bij de redactie.

Tijdens de algemene ledenvergadering kregen we een presentatie over een boek gewijd aan de vader van dorpsgenoot Roel Kapenga die tijdens de Tweede Wereldoorlog politie-agent was in Kampen. Er wordt hiervan uitgebreid verslag gedaan.

Tenslotte treft u een overzicht van schenkingen aan, een foto van de Blijkpolder met toelichting en een verhaal over de Horstermeer. Met een groepje enthousiastelingen zijn we een aantal weken terug bij elkaar geweest om ons op de toekomst van de WERINON te beraden. Dat ziet er hoopvol uit. Voor ideeën staan we uiteraard open.

In de WERINON die we in het najaar willen laten verschijnen zal de bevrijding in 1945 centraal staan. Zij die herinneringen hebben of anderen kennen en die bereid zijn daarover te vertellen worden van harte uitgenodigd zich bij de redactie te melden.

Voor nu wens ik u veel leesplezier. ■

3 en 4 mei – Tentoonstelling 80 jaar bevrijding

In het kader van 80 jaar herdenking van de bevrijding na WOII, organiseert de kring in het weekend van 3 en 4 mei a.s. een tentoonstelling in de Bergplaats. Hierbij staan de documenten en items van de kring over die periode centraal. Tevens wordt er in een lezing ingegaan op de belevenissen in het dorp gedurende die donkere tijd.

15 mei – Lezing over de Archeologische vondsten rond de restauratie van kasteel Nederhorst

De lezing wordt gegeven door Gert-Wim v.d. Meent, namens AWN Naerdincklant: vereniging van vrijwilligers in de archeologie. De restauratie was nog maar net begonnen of er werd al iets bijzonders ontdekt. Onder de vloer in het zand zijn resten van een fundering gevonden. Uit welke tijd het stamt en wat er

verder omheen is gevonden doet Gert-Wim die avond uit de doeken. De lezing wordt gehouden in het Sociaal Cultureel Centrum, Blijklaan 1 en begint om 20.00 uur.

De toegang is gratis.

21 juni – Excursie Landgoed Zonnestraal in Hilversum

Voor die zaterdagochtend staat een bezoek aan het Landgoed Zonnestraal in Hilversum op het programma. Zonnestraal, ontworpen in 1926 door de architecten Jan Duiker en Bernard Bijvoet, wordt internationaal be-

schouwd als een van de hoogtepunten van de architectuur van de twintigste eeuw.

Zonnestraal werd een beroemd sanatorium voor tuberculose patiënten. De patiënten verbleven er vanaf eind 1920 tot medio 1950. Gebouwd als manifest van solidariteit en hoop, is Zonnestraal een monument van wereldklasse. Aan de excursie kunnen maximaal 25 personen deelnemen. De kosten voor deelname bedragen: € 10,00 per persoon. Dit is inclusief kosten rondleiding en koffie/thee. De excursie start om 10.00 uur in de brasserie op het landgoed en duurt tot ca. 12.00 uur. Voor de excursie is aanmelding vooraf noodzakelijk. Dit kan via ansbaar@gmail.com.

Regionaal Erfgoedfestival 2025

Het thema van het Regionaal Erfgoedfestival 2025 is “makers in Gooi en Vecht”. Het festival wordt gehouden van **27 mei t/m 14 september 2025**. Een van de onderdelen is een reizende tentoonstelling met banieren.

Hierop worden makers/nijverheid afgebeeld, waarvan een over de wasserijen in ons dorp. De Historische Kring sluit aan in de vorm van een fietsroute gericht op bekende makers in het dorp, zoals schilders, hoepelbuigers, wasserijen, hekken, beelden en bouwwerken. In een programmaboekje worden alle activiteiten vermeld.

24 oktober – Lezing ‘De aanleg van het Hilversums Kanaal 1933-1937: Van crisisproject tot ikoon voor de recreatie’ door Henri Spijkerman

Aan de hand van bijzonder beeldmateriaal laat historicus Henri Spijkerman – medewerker bij de gemeente Wijdmeren – zien hoe de werkzaamheden aan het kanaal in 1933 begonnen en in 1937 gereed kwamen. Daarnaast neemt hij u kort mee in talloze ontwikkelingen in de bebouwde omgeving langs het kanaal en de (hedendaagse) functies voor de

water-, roei- en vissport. Hilversum was aan het begin van de 20ste eeuw een snelgroeiende gemeente. De aanleg van het ‘Hilversums Kanaal’ voor het transport van goederen tussen de haven van Hilversum en de Vecht moest de economische ontwikkeling van Hilversum redden. Het grotendeels loodrechte kanaal met enkele flauwe bochten doorsnijdt Wijdmeren in twee delen en bereikt bij sluis ‘t Hemeltje de Vecht.

Het nieuwe kanaal was een verbetering ten opzichte van de oude vaarroute over de Gooische Vaart en de ‘s-Gravelandsevaart om bij Fort Uitermeer in de Vecht te eindigen. **De lezing wordt gehouden in de Bergplaats en begint om 20.00 uur. De toegang is gratis!**

Meer informatie over de activiteiten is te lezen op website: www.historischekring.nl. Op de site kunt u ook terecht voor het archief met alle uitgaven van het tijdschrift Werinon en een uitgebreide foto-collectie. ■

Een legendarisch bestuurslid neemt afscheid

Ton Kuijs

Tijdens de bestuursverkiezing in de algemene Leden Vergadering van 15 maart j.l. was onze secretaris Ans Baar aftredend en niet herkiesbaar. En dat was wel even slikken. Want Ans vervulde deze functie al vanaf 1989 ofwel gedurende 36 jaar! Nou ja, deze functie, nee veel meer. Ans was niet alleen secretaris, nee, zij was de spil van de Kring. Zij selecteerde en organiseerde lezingen, organiseerde tentoonstellingen, jaarverslagen en bijeenkomsten.

Ook vertegenwoordigde zij de Kring in het regionale overlegorgaan “Tussen Vecht

en Eem”. Wat was hierbij haar motto? Wel, zij vertelde eens dat zij zich verplicht voelde om het levenswerk van haar broer Jan voort te zetten.

Ja, Ans was echt de spil in de kring. En er valt ook nauwelijks nog iets toe te voegen aan de boodschap van de Koning toen hij haar in 2021 een Koninklijke onderscheiding toekende.

Hoe kunnen wij onze erkentelijkheid en dank dan nog verder uitdrukken? Natuurlijk een ere-lidmaatschap dat is wel het minste. Daarnaast heeft het bestuur haar naast een bos bloemen ook een cadeau overhandigd. Een cadeau in de vorm van een bon, goed voor een diner in een nabij gelegen sterrenrestaurant. Daar kan zij naar wij hopen de sores van het secretariaat van zich af laten glijden.

Hoe nu verder zonder bestuurslid Ans? Nu gelukkig, zij heeft toegezegd dat de kring kan blijven beschikken over het actieve Kring-lid Ans! En daar zijn wij zeer verheugd over. Er valt nog veel te organiseren en daar is Ans bijzonder goed in.

Het secretariaat heeft zij overgedragen aan Janneke Stalenhoef. ■

Deze zeer oude ansichtkaart (misschien wel uit 1910 gezien de grote bomen) mochten wij overnemen uit een fotoboek van een geboren Berger. Het straatbeeld doet qua huizenrij nog wel enigszins denken aan de huidige situatie.

Maar de kade van de Reeveert ziet er heel anders uit dan de latere, nog bestaande foto's van deze al weer 52 jaar geleden gedempte verkorting van de scheepsroute van Amsterdam naar Keulen. Deze route, die de schepen moesten nemen om bij Vreeswijk op de Lek en daarna op de Neder-Rijn hun weg naar de Duitse landen te kunnen vervolgen, ging de geschiedenis in onder de naam Keulse Vaart. Elke meter verkorting van dit ingewikkelde traject was meegenomen. De Reeveert was de langste van de drie daartoe binnen de gemeente Nederhorst den Berg in de 17e eeuw gegraven kanalen. De andere twee, bij de Hinderdam en de Nes, waren een heel stuk korter.

In 1882, bij de opening van een kanaal van het IJ tot aan bij Nigtevecht gebouwde sluisen, was het snel gedaan met de scheepvaart

door het dorp Nederhorst den Berg. De schepen voeren toen weer over de in 1631 in onbruik geraakte Stille Vecht naar Overmeer en door de Nesserveert richting Vreeland. In de toekomst zou dat zo blijven, want er lag een plan klaar voor een beter bevaarbare Vecht naar Utrecht.

Dit onzalige plan vond in 1883 gelukkig haar Waterloo. De Kamer nam een initiatiefvoorstel aan om alsnog een heel nieuw tracé vanaf Nigtevecht naar Utrecht aan te leggen onder de naam Merwedekanaal.

Al in 1892 kon Regentes Emma, samen met prinses Wilhelmina, dat nieuwe tracé feestelijk openen in Vreeswijk aan de Lek. Een ongekende prestatie, gezien de vele bijkomende waterbouwkundige kunstwerken die er aan te pas waren gekomen. ■

Een dorp waar rust van uitgaat

Nederhorst den Berg in de vaart der volkeren

Gerard Baar

Wanneer u als toerist met het pontje vanaf Nigtevecht over de Vecht op Bergs grondgebied belandt, ziet u in de verte, achter een grote open ruimte, de skyline van een polderdorp. Net na de Tweede Wereldoorlog beschrijft Nescio in zijn 'Natuurdagboek' het zicht op Nederhorst den Berg in zijn onnavolgbare, beschouwend weemoedige stijl als volgt:

'Eerst moeten wachten op het schuiftje, op 't steigertje gezeten en gekeken naar de zon op 't water en de torens van Nederhorst den Berg'....Heel mooi gezicht op Nederhorst den Berg': links molen, dan klein spitsje, dan de groote rooms-katholieke kerk, dan de middeleeuwsche kerk op den heuvel, dan het kasteel en dan iets verder naar rechts weer een molen (de molen aan de Vecht). Het middeleeuwsche dorp'.

Het verhaal van Nederhorst den Berg begint op de plek van de door Nescio beschreven 'middeleeuwsche' kerk op de heuvel, zo rond het jaar 650 na Christus. Er woonden Friezen op en nabij deze alluviale 'Berg', die toen Werinon heette. Er omheen lag een uitgestrekt, bijna ondoordringbaar moeras. Liudger, die uit een adellijke familie stamde, bouwde op dit familiebezit rond 750 een houten kerkje.

Verleden gaat wijken voor de toekomst

'Vroeger en Nu' wandeling

Ophaalbrug – Reeveart

De foto toont de legendarische ophaalbrug en de Reeveart, gezien vanaf de kruising van de Briilhoek en de Overmeerseweg.

De in 1629-1631, op initiatief van kasteelheer Godard van Reede, geïmplementeerde Reeveart, is van grote betekenis geweest voor de scheepvaart. Nederhorst den Berg lag niet direct aan de Vecht en is zeker door deze vaart uit haar isolement gehaald. Het vervoer over water was in die tijd de snelste vorm van transport. Het was een komen en gaan van schepen.

Zo is het door de eeuwen heen heel levendig gebleven in Nederhorst den Berg. Naast de handel waren er trekschuiten die volgens een vaste dienstregeling op Utrecht, Weesp en Amsterdam voeren. Later kwam het beurtschip dankzij de motorisering van de scheepvaart.

De aanlegsteiger diende naast het in- en uitstappen van de passagiers tevens voor het in- en uitladen van vracht. In 1970 verdwenen de ophaalbrug en het Brughuis definitief uit het dorpsbeeld.

Dit bord maakt onderdeel uit van de Nederhorst den Berg 'Vroeger en Nu' wandeling, langs de meest markante gebouwen van het dorp. De beelden van vroeger zijn zo geplaatst dat de huidige situatie te zien is vanuit hetzelfde perspectief als de foto's van kunstenaars destijds.

Hij doopte het gebouwtje met de naam Willibrord, als eerbetoon aan deze missionaris die het Christendom naar de Lage Landen bracht. Liudger zette de kerstening van hieruit voort, zodat Werinon eeuwenlang het kerkelijke en bestuurlijke middelpunt van de noordelijke Vechtstreek is geweest.

In de 12e eeuw maakte het houten kerkje plaats voor de huidige tufstenen kerk. Het bestuurscentrum verloor na de ontginning van de moerassen aan invloed, omdat de ene na de andere parochie zich verzelfstandigde.

De eeuwen vergaan

Het kasteel dat Nescio zag, stamt uit de 13e eeuw. Aan de geïsoleerde ligging van het gebied kwam een einde in de zeventiende eeuw, dankzij kasteelheer Godard van Reede. Hij kreeg van de Staten van Utrecht toestemming om een vaart langs het toenmalige dorp te laten graven, de Reeveart.

Deze in 1632 in gebruik genomen vaarweg verkortte de zogenaamde 'Keulse Vaart', de scheepvaartroute van Amsterdam over Utrecht naar Keulen. Nederhorst den Berg lag ineens aan de vaarroute naar Keulen, het grootste middeleeuwse handelscentrum van West-Europa. Het kwam wel op een eiland te liggen, maar de stad Utrecht zorgde voor een brug over de nieuwe vaart.

Deze verbinding over water met de buitenwereld bood het dorp kansen. Langzamerhand vestigden zich wat meer kapitaalkrachtige lieden langs de Reeveert. Er verrezen zelfs een aantal patriciërswoningen en in Overmeer kwamen er in de 17e en 18e eeuw wat buitenplaatsen, te weten Schulpenburg, Overmeer en Huis de Nes.

Het nog altijd aan Nigtevecht toegedichte buiten Pe-

tersburg spant in de Bergse geschiedenis de kroon. De kiem voor deze veel bezongen luthof is gelegd door de Amsterdamse koopman Velters. Hij liet de Velterslaan aanleggen, een nieuwe verbinding van het Gein naar Nigtevecht. In dit dorp kon hij de Vecht oversteken om bij zijn aangekochte boerderij in de Kuijerpolder te komen, het latere 'Huis den Ham'. De volgende eigenaar, Christoffel Brants, liet daar zijn door Simon Schijnvoet ontworpen buitenplaats Petersburg bouwen. Hiervan is alleen de driehoek, waarop die overvloed aan weelde stond, in het landschap terug te vinden.

Van de Overmeerse buitens is ook niets meer over. De oorzaak van de teloorgang van al die weelde is een lange periode van armoede. Die begon in de Napoleontische tijd en hield het in 1813 gestichte Koninkrijk der Nederlanden gedurende decennia in haar greep. De kosten van het onderhoud groeiden de eigenaren boven het hoofd. Zodoende zijn de buitens steen voor steen afgebroken en tot in de kleinste onderdelen los van elkaar verkocht.

Na de Tweede Wereldoorlog is er sprake van geweest om kasteel Nederhorst te slopen. Het monument is uiteindelijk in 1960 van de ondergang gered. Toonder Studio's, die het

Zicht op de Willibrordkerk in 1913

van eigenaar Jonker huurde, gaf in 1967 de creatie van Marten Toonder, heer Bommel, een echt kasteel. Vlak na de algehele restauratie brandde het in 1971 af. Na die wederopbouw hielden er, na het vertrek van Toonder Studio's nog jarenlang allerlei bedrijven kantoor. Rond 2020 is het aangekocht door Stadsherstel Amsterdam. In het kasteel zelf worden twaalf appartementen gerealiseerd, op de plek van de bijgebouwen komen woningen. Het park is al openbaar, zodat u er rustig een wandelingetje kunt maken.

Water wordt land en land wordt water

Toen de vervening van de Spiegel- en Blijkpolder bijna ten einde liep, viel in 1882 de Horstermeer droog. Uit alle windstreken kwamen polderwerkers om de grond exploitabel te maken. In datzelfde jaar viel door het openen van de sluisen in Nigtevecht het belang van de Reeveert voor de scheepvaart weg. Het eerste stuk van het Merwedekanaal mondde daar uit in de Vecht. In 1970 spoot de Amsterdamsche Ballast Maatschappij (ABM) de toch al afgesloten Reeveert dicht.

Het bedrijf had daarvoor vanaf 1936 in de Spiegelpolder zand gezogen ten behoeve van de na de oorlog in Amsterdam te bouwen tuinsteden. In 1970 was ook de Blijkpolder

aan de beurt om met haar zand Maarssenbroek bouwrijp te maken. Zo ontstond de Spiegel- en Blijkpolderplas, want het eeuwenoude Ankeveensepad viel ten prooi aan de zandhonger.

Met deze historische inleiding wil ik u laten zien dat Nederhorst den Berg een lange weg heeft moeten gaan om uit te groeien tot een oord waar het nu goed toeven is.

De eerste stap kwam van buitenaf

Vanaf 1913 maakte Nederhorst den Berg deel uit van de allereerste beschreven meerdaagse wandeling op Nederlands grondgebied, uitgezet door de ANWB. De tocht kreeg de naam 'Dwars door Nederland'. Een geoefende wandelaar kon dan, dankzij de met blauwe metalen driehoekjes gemarkeerde route, in zes dagen van Amsterdam naar Arnhem lopen. Het dorp was zonder twijfel in deze route opgenomen omdat de pont over

de Vecht van de kasteelheer de enige verbinding over land tussen het Amstelland en het Gooi vormde. De routemaker van de tocht zegt het volgende over het gebied rond Nederhorst den Berg 'Vanaf het pontje over de Vecht bij Nigtevecht loop je zes kilometer over smalle paden met aan weerszijden spiegelende plassen naar de landgoederen bij 's-Graveland'. Het pad waarover je toen vanuit het dorpscentrum rechtdoor naar de Goog kon lopen is het eerder genoemde Ankeveensepad. Dit voormalige kerkepad houdt tegenwoordig na 500 meter op. U begrijpt dat het is opgeofferd aan de zandwinning. Zodoende kwam er aan de zuidkant van de te vormen Spiegel- en Blijkpolderplas een nieuw fietspad te liggen. Het is jammer dat tot ver in de omgeving op alle borden van het 'Fietsroutenetwerk Gooi en Vecht' ons nieuw verworven recreatiegebied grofweg aangegeven wordt onder de naam Ankeveense Plassen. Ankeveen heeft twee uitgeveende polders die behouden

De dames Streefkerk fietsen langs de Reevaart in 1913

zijn gebleven: De Stichts-Ankeveense- en de Hollands- Ankeveense polder. Nederhorst den Berg heeft zijn nieuw gecreëerde Spiegel- en Blijkpolderplas. Deze is dankzij actiegroepen niet zo groot geworden als aanvankelijk de bedoeling was, wel diep. Uiteindelijk hebben protesten er toe geleid dat er in de zuidoosthoek van de nieuwe plas een natuurannex recreatiegebied is gemaakt, dat wat later de haar toegewezen naam 'Het Paradijs', volkomen verdient. De recreanten, meest Bergers, konden er vijftig jaar geleden in beperkte mate alleen op zondag van genieten. Het lag er maar aan tot welke geloofsgroep je behoorde. Op maandagmorgen riep voor iedereen de plicht.

Achteraf bekeken

De steeds terugkerende plannen om, na de in gebruik name van het Merwedekanaal, een brug over de Vecht tussen Nigtevecht en Nederhorst den Berg te realiseren, zijn nooit van de grond gekomen. Rond 1924 heeft dokter van Dongen (de Bergse huisarts) geprobeerd het traject van de geplande provincialeweg

tussen Hilversum en Haarlem (nu de N201) over de Nes naar de Horstermeer te laten lopen. Toen dat onhaalbaar bleek, ijverde hij voor een brug over de Vecht aan het einde van de Torenweg. Want op die plek was maar een kort stuk nieuwe weg nodig om bij de Oostkanaaldijk uit te komen. Uiteindelijk kwam Nederhorst den Berg 'klem te zitten' tussen twee door Mussert geprojecteerde nieuwe provinciale wegen, die de naam Vreelandseweg en Loodijk kregen. In het begin maakte an-

derhalve man en een paardenkop gebruik van deze nieuwe verbindingen. Vanuit Nederhorst den Berg bleef het tot rond 1948 mijl op zeven om over land in de buitenwereld te komen.

De dames gaan roeien in 1913

In 1952 kwam er zelfs een einde aan de doorgaande scheepvaart over de Reevaart. Tot die tijd bracht de pleziervaart een paar weken per jaar wat reuring. Voor het overige maakten eigenlijk alleen wat in bonus gekomen vissers (hengelaars) gebruik van de twee kleine hotels die het dorp rijk was.

Tegenwoordig zicht op Nederhorst den Berg vanaf de Vechtdijk op het Grote Eiland

In 1960 verviel de enige overgebleven verbinding naar Abcoude en het Amstelland. De pontbaas, die de verbinding met Nigtevecht onderhield, kon niet meer bestaan van zijn auto- fietsers- en voetgangerspont. De vlak bij elkaar gelegen dorpen lagen qua afstand ineens ver uit elkaar. Als we terugkijken op de pogingen van vroeger om een oost-west-verbinding over de Vecht te realiseren, is het achteraf een zegen dat daar niets van terechtgekomen is. De toeristische verbinding met het Gein en Abcoude is pas in 2018 hersteld met de bouw van de Liniebrug, de fietsbrug over het Amsterdam-Rijnkanaal bij Nigtevecht.

Er wordt ingespeeld op toenemende recreatie

Om die recreatie te bevorderen was er in 1988, na bijna dertig jaar, weer een verbinding tot stand gekomen tussen Nigtevecht en Nederhorst den Berg. De gemeente Loenen aan de Vecht droeg ook bij aan de financiering van dit met de hand bediende fietsers- en voetgangerspontje. De pontbaas had het gekschend de naam Kantjeboord gegeven. In de tus-

sentijd had Nederhorst den Berg de boven beschreven metamorfose ondergaan. Er lagen inmiddels vier gratis te gebruiken strandjes langs de Spiegel- en Blijkpolderplas. In 1980 verliet de Amsterdamse Ballast Maatschappij (ABM) de plas, nadat zij alles had afgerond.

Wandelroutekaart op het Willie Das Plein in het centrum

Zicht op de Stichts-Ankeveensepolder vanaf de Oude Goog

Foto: Jacob Olie, 1901

Ze verkocht daarna de plas en alles eromheen voor het symbolische bedrag van één gulden aan de provincie Noord-Holland. De in 1952 opgerichte zeilvereniging WSV 'De Spiegel' maakte natuurlijk al jaren gebruik van de almaar groter wordende plas. Haar ledental groeide zodanig dat er in 1977 door zelfwerkzaamheid een prachtig nieuw clubhuis van de grond was gekomen.

In 1980 sloeg bij alle watersportliefhebbers de schrik om het hart. Er dreigde een enorme ramp, want in dat jaar wilde de Provincie de Ballastsluis dichtstorten. De ABM had

aan haar verplichtingen voldaan, want het recreatiegebied in de zuidoosthoek van de plas en de opgespoten strandjes lagen te wachten op recreanten. De Provincie zag op tegen de kosten van het openhouden en het onderhoud van de danig beschadigde sluis. De demping kon op het nippertje door de eigenaar van jachthaven 'De Rietlanden' worden voorkomen.

Na jaren van getouwtrek begon de Provincie in 1991 eindelijk met de bouw van een nieuwe sluis. Weliswaar de helft kleiner, maar met een pompsysteem. Die installatie voorkomt dat er vuil Vechtwater in de plas terecht komt.

Paaltje met de wandelroutes door het dorp

De Spiegel- en Blijkpolderplas staat bekend als de schoonste en helderste plas van het land. Voor het groeiend aantal sportduikers is daar- toe een speciale duikerssteiger gerealiseerd aan de noordkant van de plas, die op som- mige plekken meer dan veertig meter diep is. Aan de zuidkant ligt bij Overmeer een groot parkeerterrein, van waaruit de duikers bij 'De Punt' te water kunnen gaan.

Wandelen en fietsen rukt op

Van het door Nescio beschreven dorpsgezicht van net na de oorlog zijn de boven de bomen uitstekende twee kerken en in mindere mate het kasteel horizonbepalend gebleven. Dat er hier en daar nog knotwilgen staan, danken we aan een niet meer bestaande milieuvereni- ging. Verder is fietsen in de afgelopen vijftig jaar heel wat aantrekkelijker geworden door- dat omhoog geschoten bomen en struiken als windbrekers gingen fungeren. Hier spreek ik voor mijzelf.

Nederhorst den Berg, een gemeente waarin niet veel van het verleden bewaard is geble- ven, groeide uit tot een recreatief aantrekke- lijk oord. Dankzij allerlei instanties die zich bezighouden met het ontwikkelen van ge-

zonde vrijetijdsbesteding, kunt u hier uw hart ophalen. Wanneer u per auto komt om te gaan wandelen of fietsen, is er middenin het dorp genoeg gratis parkeergelegenheid voor- handen. Op het Plein staat een fiks aantal borden, waarop tochten voor fietsers en wan- delaars te vinden zijn.

Wat wordt er aangeboden?

In ieder geval staan er drie routes op het bord met de wandelroutes. De Historische Kring Nederhorst den Berg heeft op allerlei punten binnen de gemeente bordjes geplaatst, de 'Vroeger en Nu' wandeling, die u nader in- formeren over verdwenen dorpsgezichten. Door middel van de op het bordje aange- brachte QR-code kunt u luisteren naar een door een dorpeling ingesproken tekst die het een en ander toelicht. Daarnaast wordt het geheel met oude foto's verluchtigd.

De kortste wandeling, die u over de Peters- burgseweg (een graspad door de weilanden) naar de verdwenen buitenplaats Petersburg leidt, is zo'n vijf kilometer lang.

Wanneer u wat meer inzicht wilt krijgen hoe het landschap er hier vroeger uitzag, is de Overmeerroute (7 km) een aanrader. Vlak tegen het cen- trum aan zijn er nog wat leg- akkers en petgaten te zien, overblijfselen van de verve- ning. Voordat de polders aan de zandhonger van de Ballast ten prooi vielen, zag alles er zo uit. De verveners hebben zich hier destijds keurig aan de verordeningen gehouden. Want doordat de legakkers de voorgeschreven breedte hiel- den, kreeg de wind er geen vat op. Zodoende ontstond er, in tegenstelling tot bij de om- ringende dorpen, zowel in de

Bootjes en fietsers langs de Vecht tegenover de Vreelandse Hoekermolen

Spiegel- als de Blijkpolder geen ‘Wije’. Dat is in de streek de naam voor een door afkalving ontstane grotere waterpartij. De langste voettocht in de rij is de Spiegelplasroute (12 km). Tijdens die tocht kunt u goed zien dat in Nederhorst den Berg veel land water en veel water land is geworden. U hebt dan als u bij Overmeer aan het Googpad begint een tijdlang wijds uitzicht op de in 1882

Zicht op Nederhorst den Berg vanaf het Googpad

drooggemaakte Horstermeer. Bij de buurtschap De Goog kijkt u op de Ankeveensevaart, het Bergsepad ligt ernaast.

Wie vanuit het Gooi op de fiets naar Nederhorst den Berg komt, voelt daar al aan het begin de rust op zich neerdalen. Voor en voorbij het bruggetje loopt u langs de Oude

Duikers bij ‘De Punt’ aan de Overmeersezijde van de Spiegel- en Blijkpolderplas

Goog, de watergrens tussen Nederhorst den Berg en Stichts Ankeveen.

De Spiegelplasroute komt bijna overeen met een door de ANWB uitgezette wandeltocht, de Bommelsteinroute. Een eerbetoon aan Ollie B. Bommel, het door Marten Toonder

Zeilboot aan de oostzijde van de Spiegel- en Blijkpolderplas

bedachte personage voor een jarenlang doorlopend stripverhaal in allerlei dagbladen. Alle karakteristieke zeshoekige bordjes die deze route markeerden, zijn nergens meer te zien of te vinden. Is het misschien een collectors-item geworden? Wie zal het zeggen? De tocht is wel van internet te downloaden, het is een gewilde wandeling.

Tot slot

De bordjes van de 'Vroeger en Nu' wandeling kunt u op alle bovengenoemde wandelingen her en der tegenkomen. We krijgen veel leuke reacties op dit initiatief. Behalve een uitgesproken wandel- en fietsgebied, blijkt de omgeving ook aantrekkelijk te zijn voor de reeds genoemde duikliefhebbers, zwimmers en niet te vergeten paardrijders.

Kortom voor elk wat wils. Zoals het nu is, zal het natuurlijk niet altijd blijven. Het gevoel van ruimte zal evenzogoed blijven. ■

Dit artikel is in iets andere vorm al verschenen in 'Tussen Vecht en Eem' 42ste jrg. Nr 3, september 2024

Paardrijden op het Googpad

Wandelaars op het Googpad

Een 'Peacekeeper' uit Nederhorst den Berg

Gijs Klok en
Ton Kuijs

Dagelijks worden wij via de media geconfronteerd met het drama in het Midden-Oosten. Met de ellende in Gaza en op de West-Bank. Dit is heviger dan de schermutselingen die regelmatig daar hebben plaats gevonden sinds de stichting van de Joodse staat in 1948.

Maar ook in die tijd waren er aan de noord-zijde van Israël regelmatig vijandelijkheden tussen enerzijds de Israëli, en anderzijds de PLO, en Hezbollah de verzetsbewegingen van Islamieten die zich tussen de bevolking van Libanon schuilhield. Regelmatig voerden zij aanslagen uit op de staat Israël. In de nacht van 14 op 15 maart 1978 was voor Israël de maat vol, het ging in de aanval en bezette Libanees grondgebied tot aan de rivier Litani. De veiligheidsraad greep in en eiste dat Israël zich zou terugtrekken. De Verenigde Naties beloofde de status quo te zullen handhaven middels het toen opgerichte vredescorps UNIFIL (United Nations Interim Force In Libanon). Dit corps zou de vechtende partijen uit elkaar houden.

1979 stemde het Kabinet hier mee in. Een van de deelnemers was onze plaats en Kringgenoot Gijs Klok (1958). In een interview met Ton Kuijs vertelt hij over zijn ervaringen van 45 jaar gelden.

Gijs, hoe kwam jij bij UNIFIL terecht?

Voor ik als dienstplichtige in dienst moest werkte ik bij een aannemingsbedrijf. Een dynamisch gebeuren. Wij werkten op diverse plaatsen in het land. Je zult begrijpen dat dan de overgang naar de dienstplicht op z'n zachts gezegd wennen is. Veel wachten, poetsen van de koperen emblemen van je uniform maar ook van je geweer je schoenen, je pioniersschop en niet te vergeten de dekens op je bed

op te vouwen tot de vereiste breedte. Kortom niet erg inspirerend. Daarnaast was ik toen nog niet zo erg politiek bewust, maar toch volgde ik de ellende in het Midden-Oosten met meer dan gewone belangstelling. Overigens laat ik eerlijk zijn, het avontuur lonkte ook wel.

Unifil opereerde in het buitenland en hoe ging dat met jou als dienstplichtige? Die mogen toch niet zonder toestemming van de kamer in het buitenland ingezet worden?

Ja dat klopt, maar toen ik mij meldde moest ik een vrijwilligerscontract tekenen. En dan kon je wel in het buitenland ingezet worden. Dit contract regelde de tijdsduur van uitzending, de voorwaarden, de reis en ook je gage. Wat dat laatste betreft, je kreeg

Wegversperring

UNIFIL, ca 9000 man groot, was samengesteld uit militairen uit diverse landen. Begin 1979 werd ook de Nederlandse regering gevraagd een pantserinfanterie eenheid van 840 man beschikbaar te stellen. Op 19 januari

in die tijd als dienstplichtige geloof ik enkele guldens per dag. Dat werd iets verhoogd en daar boven kregen wij nog een kleine vergoeding van de Verenigde Naties. Maar alles bij elkaar net voldoende om de keel te kunnen smeren in het warme en vooral droge en stoffige gebied in het Midden-Oosten. Ja, rijk werd je er niet van.

Hoe werd je op je taak voorbereid?

Wel wij kregen een aanvullende infanterietraining speciaal voor UNIFIL. Wij werden tijdelijk ingedeeld bij het 43 pantserinfanteriebataljon in de Johan Willem Friso kazerne in Assen. Na enkele weken werd de training voortgezet bij de commando's in Roosendaal.

Daar leerden wij hoe wij wegversperringen (roadblocks) moesten inrichten en bedienen. Wij leerden mensen te observeren, aan te houden en te fouilleren.

En naast deze militaire training leerden wij het nodigen over de politieke situatie in het Midden-Oosten, de verhouding tussen de elkaar bestrijdende partijen en het nodigen voor het onderhouden van sociale contacten met de plaatselijke bevolking.

En toen op reis?

Ja, na 6 maanden extra training waren wij gereed. Na een kort "inschepingsverlof" vertrokken wij per KLM naar Beiroet. Vandaar per vrachtauto (de z.g. 3-tonners) naar onze standplaats Maydal Soon. Dit ligt precies tussen Israël en Libanon in.

Maar hoe ging het materieel, de pantservoertuigen, vrachtauto's en ander zwaar materieel?

Je moet weten dat dit gebied tot 1922 tot het immense Ottomaanse of Osmaanse Rijk behoorde. Toen dat uit elkaar viel als gevolg van interne spanningen en buitenlandse bemoeienissen, werd het verdeeld. Engeland kreeg

de mandaten Irak, Palestina en Trans-Jordanië.; Frankrijk kreeg de mandaten Syrië en Libanon. Maar de verhouding tussen de Libanese bevolking en de Fransen liet veel te wensen over. Toen Frankrijk in 1978 deel uitmaakte van UNIFIL ging dat dan ook niet goed. De Fransen trokken zich terug en werden door Nederlanders vervangen. Deze vervanging bestond uit 3 groepen die elk een aantal maanden het werk deden. Onze ploeg was de 2de groep zodat al het zware materieel al in Libanon was mee gekomen met de eerste ploeg. Wij kwamen gezegd in een

Kampement met YP

gespreid bedje. De onderkomens in oude gebouwen, tenten of bouwketen waren ingericht. Ja, zelfs de keukenfaciliteiten en de bar waren compleet aanwezig.

Waar bestond het eigenlijke werk uit?

De troepen werden verdeeld over 13 wachtposten in een gebied ongeveer zo groot als de halve provincie Utrecht.

De posten waren aan wegen gelegen zodat middels wegversperringen het verkeer gecontroleerd kon worden op wapens, springstoffen of andere verboden stoffen. De bedoeling was uiteraard om zoveel mogelijk te voorkomen dat Israël en PLO/Hezbollah elkaar in de haren vlogen. De posten waren via de radioverbindingen in contact met het

Uitkijkpost

hoofdkwartier en konden zo in geval van calamiteiten op elkaar terug vallen.

Wij zijn er tijdens ons verblijf goed in geslaagd de strijdende partijen uit elkaar te houden. Er deden zich nauwelijks incidenten voor. Toen zich wel een incident voordeed waarbij een 2-tal burgers in hun auto met kogels werden doorzeefd, voelden wij dat als een falen van onze beveiliging.

Mijn persoonlijk taak was het bevoorraden van de wachtposten. Ik haalde van het VN hoofdkwartier in Nacura (aan de kust) benzine, voedsel, medicamenten en niet te vergeten de post van het thuisfront. In Haris was het Nederlandse hoofdkwartier. Daar zat o.a. de fourier. (had alles voor persoonlijke uitrusting en voor de legering) Ik reed dan alleen in een vrachtauto, zonder radio. Op een dag werd ik door PLO mensen aangehouden en voor de keus gesteld mijn auto of mijn leven. De keus was snel gemaakt en lopend heb ik de reis voortgezet. Het zelfde overkwam 2 collega's in een jeep. Enkele weken

later vonden wij de jeep terug maar wel in een andere kleur. Soms werden wij uit balorigheid beschoten door de PLO/Hezbollah. Wij schoten dan terug met een zware mitrailleur met inslagen vlak voor hun posities. Meestal was het dan snel afgelopen. Zo niet dan zaten wij soms uren in een bunker.

Tijdens het patrouillelopen in de wadi's kwamen wij regelmatig PLO soldaten tegen. Die waren vaak behangen met kogelgordels of met springstof. Een vermanend of soms een dreigend woord was voldoende om de lui terug te sturen.

Dan kwam je er goed af.

Hadden anderen minder geluk?

Gedurende de gehele Nederlandse inzet kwamen 9 collega's om het leven. In mijn tijd waren er enkele doden te betreuren. Een chauffeur kwam om toen zijn auto op een mijn reed. Ook kwamen er collega's om bij het omgaan met geladen wapens. Vooral bij het laden en ontladen.

Konden jullie je ook af en toe ontspannen?

Jazeker. Soms werd er tot groot enthousiasme de dames-zanggroep Babe ingevlogen. Hun concerten waren feestelijke aangelegenheden waar zoveel mogelijk en vooral luid werd mee gezongen. Verder waren wij op elkaar aangewezen en de drankjes in onze vrije tijd. Ja, maar wel frisdrank en bij hoge uitzondering een biertje. Af en toe werden er ook voetbalwedstrijden tegen de lokale bevolking gespeeld. Erg leuk maar vooral ook goed voor de onderlinge verstandhouding.

Regelmatig hadden wij ook schietoefeningen. Ofschoon deze bedoeld waren om de schietvaardigheid te vergroten ervoeren wij het meer als een middel om de spanning wat af te reageren.

Libanon 2005. Groep Nederlandse ex-UNIFIL-soldaten salueren bij het monument voor gesneuvelde UNIFIL-soldaten (foto Jeroen vd Kris)

Hoe ging het contact met het thuisfront?

Primitief zouden wij vandaag zeggen. Alleen briefverkeer. Eens in de 2 weken een brief versturen en hopelijk een terug ontvangen. Wel kregen wij 2 weken verlof. Wij hadden daarbij de keuze tussen Israël en Nederland. Ik koos voor het thuisfront. Op de terug reis konden wij door vijandelijkheden niet landen in Beiroet. We moesten door naar de

Damascus. Na enige tijd was het weer rustig op het vliegveld van Beiroet en konden wij terug. Maar intussen hadden wij wel een goede tijd in Syrië.

En na afloop van de dienstperiode?

Toen onze tijd er op zat werden wij terug gevlogen naar Nederland en gelijk gedemobiliseerd. Je hele uitrusting inleveren behalve de blauwe baret. Daar waren wij trots op en koesteren deze tot op de dag van vandaag.

Wat ook fijn is dat het onderlinge contact met de collega's in stand is gebleven. Ieder jaar een reünie en wij zien elkaar regelmatig op de Nationale Veteranen dag op 29 juni in Den Haag of een enkele keer bij in de erehagen tijdens Prinsjesdag. Ook bij de dodenherdenking op 4 mei op de Dam doen wij regelmatig mee met een erehaag.

Ben je nog wel eens terug geweest in Libanon?

Ja, in 2005 ben ik met mijn vrouw terug geweest. Veel herinneringen voor mij en voor haar een beter beeld van mijn geschiedenis met UNIFIL in Libanon.

Gijs, als je nu na 45 jaar terugkijkt op jouw UNIFIL-tijd hoe ervaar je dat dan?

Ja, ik ervaar het tweemaal. Positief dat wij er toch in geslaagd zijn gedurende ons verblijf om de strijdende partijen Israël, Hezbollah en de PLO redelijk uit elkaar te houden. Ook positief is de levenservaring die ik heb opgedaan en dan de kameradschap voor het leven met de overige blauwhelmen. Maar ja, als je vandaag de dag de situatie in het Midden-Oosten bekijkt is het diep triest. De strijdende partijen vallen elkaar heftig aan en het zuiden van Libanon, dat wij trachtten vrij van vijandelijkheden te houden, is nu een bloedig strijdtoneel.

Was het dan toch voor niets? ■

Een visite aan een oude bekende in Nederhorst den Berg leidde tot een bezoek van dr. Hein H. Jongbloed aan de Willibrordkerk. De oude middeleeuwse tekst rond de deur in het noordportaal intrigeerde hem. Deze zogenaamde *Elburga-inscriptie* gaf velen aanleiding zich hierin te verdiepen, zo ook Jongbloed.

In zijn boek *P[ER] EA[AM]* beschrijft hij zijn gedegen onderzoek in een poging de zandstenen raadsels van deze kerk op te lossen. Raadsels, want het gaat niet alleen om de Latijnse tekst rond het noordportaal maar ook om de ‘drempelsteen’ die lag in de ingang van het zuidelijke voorportaal. Deze steen bevindt zich, na de renovatie van 2007, in de dooptuin. Volgens Jongbloed is er een verband tussen de tekst en de steen. Onderstaand volgt een beknopte indruk van zijn bevindingen.

Bouwgeschiedenis

Allereerst gaat Jongbloed in op de bouwgeschiedenis van de deels tufstenen deels zandstenen kerk waarvan het oudste deel, een eenbeukig schip, uit de twaalfde eeuw zou stammen.

Het stichten van de kerk, waarvan de oudste vorm een houten kerk zou zijn geweest, wordt toegeschreven aan Liudger de missionaris die in de tweede helft van de negende eeuw het Christendom in de Vechtstreek bracht. In de twaalfde eeuw werden de zandstenen toren en het schip gebouwd, waarna in de veertiende eeuw de kerk aanzienlijk is vergroot met sacristie en koor. In de zuidgevel is een gotisch voorportaal aangebouwd. De noordelijke zijbeuk werd midden zestiende eeuw toegevoegd.

Bij de bouw van deze zijbeuk is het oorspronkelijke noordportaal weggenomen en in de nieuwe zijbeuk herplaatst.

Aan de hand van intensief archiefonderzoek beschrijft Jongbloed uitgebreid de restauratie van 1892-1895 onder leiding van de architect Posthumus Meyjes. Gelijktijdig met de restauratie zijn twee overwelfde waterkelders aangelegd. Deze zorgden door middel van een leiding naar de oostzijde van de voet van de berg voor water in een kraan voor de lokale bevolking. De aanleg was mogelijk gemaakt door de Freules Warin. In 1939 is het aantal zitplaatsen uitgebreid ten gevolge waarvan de liturgische inrichting van de kerk 180 graden gedraaid werd. Bij de aanleg van vloerverwarming in de kerk in 2007, is deze inrichting hersteld zoals die voorheen was.

Elburga-inscriptie

De onvoltooide inscriptie van de deurpost in het noordportaal heeft in de literatuur tot de nodige discussie geleid over de betekenis van de tekst.

De oudste beschrijvingen en besprekingen, voor zover de auteur bekend, dateren uit de tweede helft van de achttiende eeuw. Hierin wordt voor het eerst de naam Elburga genoemd als de

vrouw die op een of andere wijze met de bouw van de kerk te maken heeft gehad.

Noordportaal

Verschillende visies

Daar de tekst incompleet is en de verschillende schrijvers het Latijn evenals de schrijfwijze interpreteren, is bij Jongbloed te lezen dat ook negentiende-eeuwse onderzoekers hier de hersens over braken. Dichter, advocaat en historicus Willem Bilderdijk boog zich eveneens over de tekst, die hij waarschijnlijk nooit in het echt gezien heeft. Hij beschreef de tekst rond 1815 als volgt:

Qui petit haula, petat Elburga fore trivalva

Et per eam nullus intret, nisi stipe salva

Met als vertaling:

*Die naar 't hof wil, ga door (de kerk van) Elburga door de in
Drieën slaande deur,*

En niemand ga door deze, dan behoudens eene aalmoes.

In de eerste jaargang van het tijdschrift *De Navorscher* (1851) bij voorbeeld, vraagt iemand naar de betekenis van de tekst. Een jaar later wordt vermeld dat de tekst moet zijn:

Qui petit hanc Aulam, petat Elburgam fore salvam

Met als vertaling:

'wie dit hof (portaal) bezoekt, bidde dat Elburg veilig moge zijn'.

Het vervolg van de tekst

et per eam nullus intrat n

vertaalde *Constanter* (de schrijver) met:

'en niemand trede hier door binnen, ten zij...'

Hij gaf hiermee aan dat Elburg waarschijnlijk de kerk had gesticht en dat het tweede deel oproept tot gebed.

Het Algemeen Handelsblad van 7 oktober 1892 vermeldde in een anonieme tekst over 'Het Bergkerkje bij Nederhorst' dat het kerkje een Latijnse inscriptie bevatte 'die niet uitmunt door duidelijkheid'. Lokale schrijvers in de twintigste eeuw als Van Damme, Krol, Verheul en de architect Karsemeijer bogen zich over de plaats en de tekst in het noordportaal.

Allen waren het met elkaar eens dat de tufstenen delen van de kerk, toren en schip en het noordportaal met inscriptie dateren uit de twaalfde eeuw, wat ook de overtuiging van Jongbloed is. De vertaling van de tekst was niet eensluidend, maar het meest gangbare luidde:

*'Wie zich in dit hof begeeft, bidde voor de zaligheid van
Elburga, en niemand trede binnen tenzij....'*

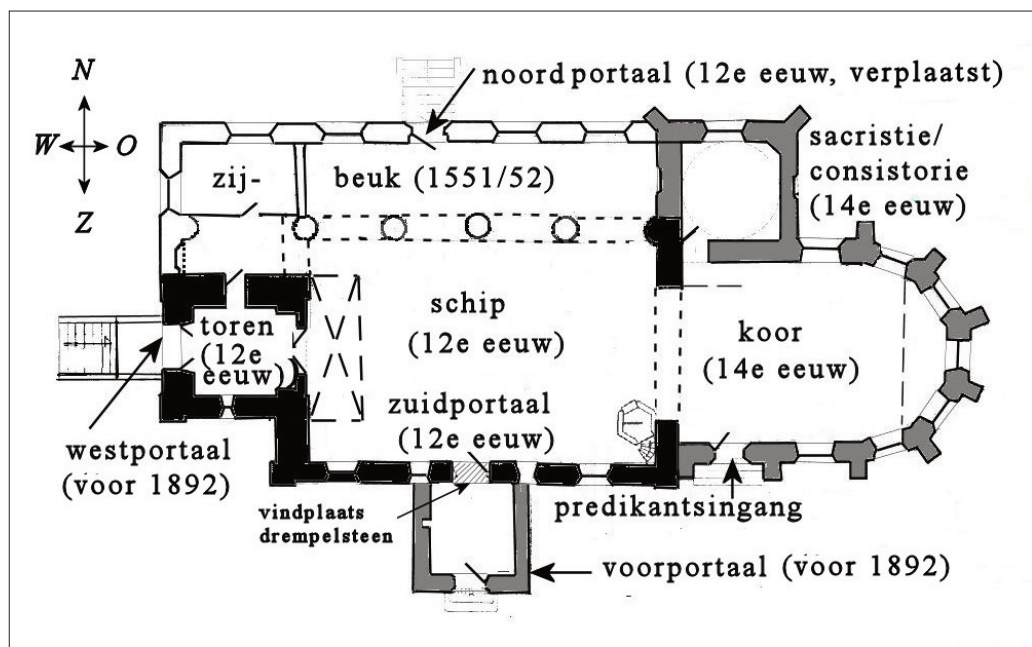
Het is duidelijk dat het ging om een overleden persoon, Elburga, die belangrijk was voor de kerk. Het is niet onwaarschijnlijk dat zij in de kerk te ruste is gelegd, maar waar. Bovendien moest men aan een voorwaarde voldoen

om binnen te treden, zie het tweede deel van de tekst. De vraag rijst nu: zou de 'drempelsteen' die in het zuidportaal lag iets te maken hebben met het graf van Elburga?

Drempelsteen of altaarsteen

Bij de werkzaamheden rond de aanleg van vloerverwarming in de Willibrordkerk in 2007, kwam onder de vloermat, die in het zuidelijke voorportaal lag,

een rode zandsteen tevoorschijn. De steen, 135 cm bij 65 cm en 8,5 cm dik, werd gelicht en nader onderzocht. Een gedetailleerde beschrijving is in Jongbloeds boek terug te vinden. Belangrijk blijken vooral de afgebeelde kruisjes te zijn bij de bepaling of het om een altaarsteen gaat of een andere steen. Betrof het hier wijdingskruisjes, dan had de steen vóór de reformatie als altaarsteen gediend. Aldus Krol in 1949 en gememoreerd door Cruysheer bij de renovatie van de kerk in 2007.

Wat zijn altaarkruisjes of wijdingskruisjes?

Volgens de middeleeuwse wijdingsvoorschriften van de Rooms-Katholieken moest op de plekken waar het altaar eerder gereinigd en gezalfd was, later ook wierook gebrand worden. Dat gebeurde op de vier hoeken en in het midden van het altaarblad. De wierookkorrel werd geplaatst op de kruisvorm en daar aangestoken.

Waar werden de kruisjes voor gebruikt?

Wellicht om te voorkomen dat de brandende wierookkorrel weg zou rollen. Ten tijde van de bouw van de tufstenen Willibrordkerk zou de altaarsteen vijf kruisjes moeten hebben gehad, daarvan ontbreken op de huidige steen drie: in het midden en op twee hoeken. Misschien was de altaarsteen groter geweest, maar dat is onwaarschijnlijk aldus Jongbloed omdat de Willibrordkerk geen grote kerk is.

Kunsthistoricus Kalff beargumenteerde daarom dat de steen geen altaarsteen geweest kan zijn, mede gezien de twee opstaande ijzers die er eveneens in aangebracht zijn.

De grafsteen van Elburga

Verrassend is Jongbloeds suggestie dat het mogelijk de steen van de grafkist van Elburga geweest zou kunnen zijn. Hij beroept zich hierbij op de tekst en dan vooral op de Latijnse tekst P[ER] EA[M], en die te vertalen als 'over haar [graf] heen'. Het is onbekend aan welke voorwaarde(n) men moest voldoen om de kerk over het graf van Elburga te mogen betreden. Jongbloed suggereert dat het om haar familieleden of een ander geprivilegieerde groep zou kunnen gaan.

Elburga, patrones, begunstigster of stichtster?

Het is een feit dat Elburga de eigennaam is van een vrouw die verbonden is aan de geschiedenis van de Willibrordkerk. Het blijft gissen op welke wijze zij bij deze kerk betrokken was, als patrones, begunstigster of stichtster. Van Damme veronderstelde dat de kerk was opgedragen aan Liudgers grootmoeder van moederskant. Zij heette 'Adelburg', Elburga zou hiervan afgeleid kunnen zijn en mogelijk is zij ooit hier begraven.

Een andere hypothese zou een connectie zijn met het geslacht Van Amstel, dat in de loop van de elfde en twaalfde eeuw als bestuurders opkwam in de Vechtstreek.

Het betoog van Jongbloed komt erop neer dat de inscriptie niet te maken heeft met de grootmoeder van Liudger, maar met een onbekende vrouwenfiguur uit de familie Van Amstel, een van hun voorzaten of verwanten.

Mythe rond de noorderingang

Er worden in diverse studies twee suggesties gedaan inzake de ingang van de kerk via het noordportaal. Een ervan zou er over gaan dat de lage ingang te maken heeft met het buigen voor de Noormannen, deze verwerpt Jongbloed. De andere suggestie dat deze ingang een aparte ingang voor vrouwen is geweest roept

Noordkant van de Willibrordkerk

bij hem twijfels op. Hij gaat wel mee met de redenering dat er gescheiden zitplaatsen bestonden voor mannen en vrouwen, waarbij de eerstgenoemden in de zuidelijke kant of beuk van het schip zaten en de vrouwen in de noordelijke kant. De gescheiden zitplaatsen

waren vanaf de achtste tot de elfde eeuw gebruikelijk, maar dat dit met de twee ingangen van de Willibrordkerk te maken heeft, verwerpt hij eveneens.

Het in de Elburga-inscriptie gebruikte Latijnse voornaamwoord *QVI*, in plaats van het specifiek voor vrouwen gebruikte *QVA*, geeft aldus Jongbloed aan dat personen van beide sekse door deze deur konden binnengaan.

Drempelsteen in de dooptuin

De inscriptie suggereert echter dat het gewone kerkvolk dat niet aan bepaalde voorwaarden voldeed, alleen nog via het noordportaal de kerk kon betreden. Dat is het standpunt van Jongbloed in deze.

Besluit

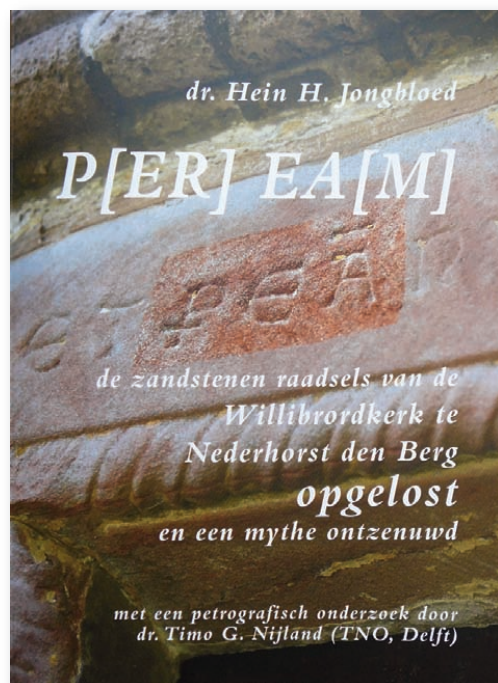
Met zijn conclusie dat zijn onderzoek de geheimen rond de Willibrordkerk heeft opgeschud, ben ik het helemaal eens. Het petrografisch onderzoek dat hij als bijlage toegevoegd heeft bevestigt de theorie dat zandstenen elementen onderdeel zijn van de Willibrordkerk. Waar het de andere raadsels aangaat: de vragen rond de inscriptie bij de noordingang, de rol van 'Elburga' in de familie van Liudger of de Van Amstels, heeft hij mij niet helemaal kunnen overtuigen. Dat de drempelsteen geen altaarssteen is maar het deksel van een grafkist is geweest, lijkt mij plausibel.

Voor komende generaties geeft Jongbloed aan dat bodemonderzoek van de berg waarop de kerk staat, mogelijk wat meer zou kunnen blootgeven, wellicht over de allereerste houten kerk. ■

Bent u geïnteresseerd in de gedetailleerde beschrijving van zijn onderzoek, dan verwijs ik u naar het boekje van Jongbloed, dat te verkrijgen is via email-adres jongbloed.nederhorstdb@gmail.com. De prijs bedraagt € 25,-. inclusief verzendkosten.

De Willibrordkerk s'avonds

Dichtbij gezocht en verder

Gerard Baar

De schrijver Nescio (*'ik weet het niet'*) heeft net na de oorlog af en toe zijn zicht op Nederhorst den Berg aan een paar van zijn ontelbare kladderbladjes toevertrouwd. De man woonde in Amsterdam-Oost en maakte graag tochten door het Amstelland en de Vechtstreek.

Bij thuiskomst beschreef hij dan kort de indrukken die hij die dag had opgedaan in dit door hem geliefde, wijde landschap. Hij schiep daarin voor zijn latere lezers een tijdloos beeld van vergezichten, die in de loop der jaren uit pure noodzaak voortdurend aan verandering onderhevig zijn geweest. Nescio las wat hij zag, zodat wij al lezend in zijn werk die verdwenen wereld zomaar weer voor de geest kunnen halen. Zijn dochter, die al die notities na zijn overlijden in een doos op zolder vond, heeft dat er voor over gehad. Die monsterklus resulteerde uiteindelijk in de uitgave van een boek onder de toepasselijke titel 'Natuurdagboek'.

Uit 1946: 11 juni Dinsdag.

Met de fiets naar Nederhorst den Berg langs Gaasp, Merwedekanaal, door Nigtevecht en zo terug. In Nederhorst den Berg in den toren geklommen. Ver zicht!

Foto 1. De Vink op de hoek van Gein-Zuid en de Velterslaan naar Nigtevecht

Hij heeft het heel veel over torens, maar dit is eigenlijk de enige keer dat hij schrijft er een-tje te hebben beklommen. Welke van de twee het is geweest vermeldt hij niet. Nescio was toen toch al 64 jaar oud, maar beschikte natuurlijk, gezien zijn omzwervingen, over een goede conditie. Want er moesten om de verte te zien te krijgen wel een paar rechtopstaande ladders worden beklommen. Hij zal het geluk hebben gehad dat een van de kosteren net naar boven moest om het uurwerk van de kerkklok op te winden. Het uitzicht is voor hem zeer zeker de moeite waard geweest.

Dat is het nu nog, want sinds hij heeft gekeken is er aan alle kanten veel bijgekomen om naar te kijken. Deze zin zou Nescio, als hij hem zou kunnen lezen mij niet in dank afnemen. Hij wond zich al vreselijk op als er ineens een boom weg

Foto 2. De Velterslaan met zicht op Station Abcoude

was of dat er sinds de vorige keer iets was neergezet dat zijn uitzicht vertroebelde of zelfs helemaal te niet had gedaan. Hij moet op die dag de draai-brug over het Merwedekanaal heel goed gezien kunnen hebben, want er stonden zo goed als geen bomen meer langs de toen nog glooiende oevers van het kanaal. Allemaal uit nood opgestookt in de oorlog!

In 1952 kwam er, vanwege de verbreding van de tot Amsterdam-Rijnkanaal omgedoopte scheepvaartverbinding, een rijdende pont voor in de plaats. Nescio kon toen, naar mijn idee gelukkig voor hem, nog steeds vanaf De Vink over de Velterslaan onze kant op komen. (zie foto 1)

Hij kwam meestal over de Torenweg het dorp binnenfietsen. Het ligt voor de hand dat hij de toren van de Willibrordkerk heeft beklommen

Foto 3. De draaibrug over het Merwedekanaal tegenover de Korte Velterslaan

Uit 1946: 12 september Donderdag.

Fiets..., Nederhorst den Berg, langs fort en molen tot brug bij Kortenhoeve, daarna driesprong OudLoosdrecht.

Dit is een van de weinige keren dat hij fort Kijkuit en de Gabrielmolen noemt op zijn vele tochten naar Kortenhoeve. Er moet voor hem toch zo links en rechts wel het een en ander te zien zijn geweest op dat behoorlijke stuk vanaf de Bergse brug naar die 'hooge brug' over het Hilversums kanaal, vlakbij zijn opsteekcafé Beyer. Een paar jaar later voegt hij aan het eind van zijn korte relaas over een bepaalde dag toch iets toe over dat deel van zijn veel afgelegde traject: *In Nederhorst den Berg manshooge riddersporen in het tuintje met de goue hekpunten*. Daarover verderop meer. Heel toevallig kwam er zicht op deze frase! De exacte plek kon worden teruggeroepen.

Uit 1946: 16 September Maandagmiddag.

Fiets...in Nigtevecht over, Vecht langs tot waar de weg ophoudt. Over dijkje van gras tot de wascherij*. Om 5 uur in Nederhorst den Berg. Ontmoeting met oud dametje....*

* Hij neemt aan dat iedereen weet dat je de Vecht over moet steken om vanuit Nigtevecht in Nederhorst den Berg te komen. Hij liet zich daar altijd overzetten zonder er ooit het woord 'overhaal' bij te gebruiken.

Foto 5. De Reevevaart mondt hier uit in de Vecht. Wasserrij Vechtzicht is vol in beeld

Het was in zijn dagen gewóón gewoon om van de ene kant naar de andere kant te kunnen komen of andersom, het is maar net hoe je het bekijkt.

Foto 10. Het druk bezochte visserscafé waar Nescio graag zat te mijneren

* Dit was wasserij Vechtzicht, waarvan het majestueuze woonhuis onder auspiciën van architect Y. Bijvoets Gzn, een leerling van P.J.H. Cuypers, was gebouwd in de stijl van de pastorie van de R.K. Kerk. Het ontegenzeggelijke mooie complex is al weer jaren geleden gesloopt. (zie foto 5)

Uit 1947: 16 augustus Zaterdag.

Fiets...Uitermeer...West oever Vecht naar Nigtevecht Nederhorst den Berg, Café Neutraal in Overmeer*, terrasje aan de Vecht. Erg warm

* Dit café met het schaduwwrijke terras stond aan het einde van de bebouwde kom van Overmeer. Uitbater

Rutgers, een grote vriendelijke man, had er aardig wat roeiboten liggen, die gretig afstrek vonden bij pleziervissers.

De plek van de uitspanning is niet meer terug te vinden, het was wel precies tegenover de hoek van de Esdoornlaan. Het Overmeerse Jaagpad liep toen nog helemaal door langs het terras tot aan de brug over het boezemkanaal van de Horstermeerpolder. Bij een van de huizen die nu op deze plek staan, staat in de voortuin een uit de Vecht opgevisste bijna niet te tillen betonnen terrastafel. (Misschien wel gemaakt bij de prefab-betonfabriek die er in die tijd schuin tegenover stond) Het grappige is dat Nescio Nederhorst den Berg in 1947 heel veel noemt, maar alleen als doorgangsdorp naar **'de hoge brug'** bij Kortenhoef. Alleen in de twee laatste weken van augustus beschrijft hij meermaals dat hij op het terras van Café Neutraal heeft zitten te genieten van het zicht op het torentje van Baambrugge. (zie foto 10)

Foto 6. Boerderij Wittestein vanaf de dijk van de Hornpolder gezien met de nog altijd bestaande Boomgaard der Gelukzaligen

In datzelfde jaar, 1947, op 22 augustus, benoemt hij dan eindelijk zijn steun en toeverlaat (de overhaal) met een hoofdletter:

Foto 7. De Hoekermolen. Rechts van deze molen ligt Nescio's Paradijs

Vrijdagochtend. Gaasp, De Vink, Nigtevecht ingereden tot de Overhaal, me bedacht, terug. Westoever van de Vecht tot den boomgaard der gelukzaligen bij den 2den molen*. Daar een half uur in het gras gezeten met mijn rug tegen een warme knotwilg... Harde wind. Terug naar de Vink. Gaasp.*

* Deze boomgaard ligt nog altijd schuin tegenover de voormalige wasserij Vechtzicht. Hij was eigendom van Verkaik, de boer die toen volop boerde op 'Wit-testein'. Inmiddels is deze boerderij, net als vele andere, in niet melkende handen overgegaan. De tijden veranderen voortdurend, maar daar hoefde je bij Nescio niet mee aan te komen. (zie foto 6)

* De Vreelandse Hoekermolen tegenover het huidige Châlet Parc Vechoever. (zie foto 7)

Uit 1948: 29 Maart maandagmiddag. 2en Paaschdag... brug over het Merwedekanaal in den Muiderweg ± om vijf uur daar... de kust van het Gooi merkwaardig duidelijk... veel

fietsers, (de slang is er weer), die terugkwamen uit het Gooi. Allemaal zonder gezichten. Soms ratelde de weg van de auto's.

Misschien op dezelfde dag, maar dan wat meer zuidwaarts?

De verzuchting van Nescio deed mij denken aan het verhaal van een oude Berger, die op net zo'n dag samen met zijn vrouw graag een fietstochtje met de tandem maakte omdat het dan geen echte zondag was. Ze waren wel keurig op z'n zondags gekleed, de man met hoed en de vrouw met lange jurk en hoedje. Tegen de avond hield hij, op het fietspad langs de Provincialeweg vanaf Driemond tot aan de brug over de Vecht bij Uitermeer, zijn gesloten paraplu dreigend half in de lucht. Het ding fungeerde als wapen tegen de honderden tegemoetkomende Amsterdammers, die terugkerend van een dagje recreëren in de bossen en de hei van het Gooi, nergens meer oog voor hadden, laat staan voor tegenliggers. Om ongeschonden thuis te komen deelde de Berger uit zelfbehoud met die paraplu steeds een tik uit aan te dichtbij komende fietsers. Voor die lui was kwaad afstappen geen optie, want dat zou gegarandeerd tot een massale valpartij hebben geleid. Onze Berger bereikte, mede dankzij zijn handwapen, zonder kleerscheuren de afslag, waarna het tweetal, weliswaar al hobbelen, over de toen al met straatstenen geplaveide weg, langs de Vecht, op Nederhorst den Berg aan kon.

Ik kan mij nóg het verontwaardigde gezicht van de verteller voor de geest halen.

Uit 1950: Maandag 27 maart.

Op de fiets van Abcou naar Weesp over Nederhorst den Berg. Eerst mijn achterband laten plakken achter de kerk hier, daar was het zo stil en zonnig en warm en een groen waas over de struiken van den kerktuin. Trein 8.54 M.P.* Aan De Vink even buiten gezeten, maar wind nog te koud. In Nigtevecht 't Steegje* in en overgevaren.*

Eerst moeten wachten op het schuitje, op het steigertje gezeten en gekeken naar de zon op het water en de torens van Nederhorst den Berg. Een vrouw kwam en zei 'Hij moet die jurk meebrengen' en toen eindelijk aan de overkant de oue man verscheen riep ze tegen 'm en toen heeft die jurk meegebracht.

Foto 8. Dirk Hageman in het voetgangersoverzetbootje

De oue* met z'n baard wordt dit jaar 79 en z'n roodharige dochter is al 13 jaar getrouwd met den doodgraver van Weespercarspel die ook aanplakt voor de gemeente en zoo. De oue zei 'Ik heb U in geen eeuwen gezien'. Kopje koffie in Nederhorst den Berg.* Geen mensch in de gelagkamer, eerst zitten luisteren naar zingen door de radio, Latijn, Diepenbrock, en toen eindelijk de buffetschel gevonden. Langs de Vecht tot Uite meer en langs den grooten weg naar Weesp.

Trein 1 uur 34 naar M.P. Schitterend zonnig, maar toch horizon nog ietwat heilig, toren van Hilversum aan de Vecht maar nauwelijks te zien. Moerasje met dodders bij het Gein.

* Met 'hier' bedoelt hij zijn speciaal rond een kerk opgetrokken woonwijkje, dat achter de Linnaeusstraat vlakbij het Muiderpoortstation staat.

* Trein 8.54 Muiderpoort

* Het smalle Veerpad dat vanaf de Dorpsstraat bij de steiger van de Overhaal uitkwam. (zie foto 9)

* De 'oue' was veerman Dirk Hageman, die in 1931 een vergunning kreeg om voetgangers en fietsers over te zetten. Hij had hier aan de Vecht tot in de Eerste

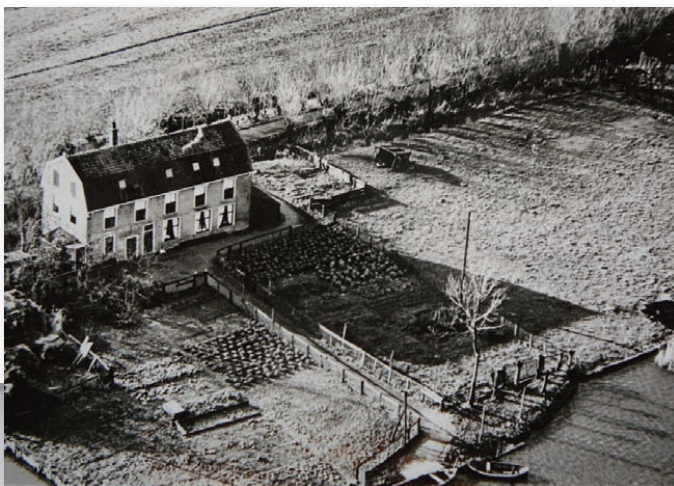

Foto 9. Op de plek van de Overhaal staan nu twee huizen. Het Veerpad ligt er precies tegenover

Wereldoorlog ('14 - '18) een handwasserijtje gerund, maar moest vanwege het toenemende gebrek aan steenkool gedwongen stoppen. De stoomwasserijen hadden uit het oogpunt van continuïteit recht op de beschikbare brandstof. De meeste kleine wasbazen konden wel aan het werk bij die grote stoomwasserijen, maar dat ging niet altijd van harte. Zijn dochter, tante Sien, heeft vanaf 1951, na het overlijden van haar bijna blind geworden vader, deze vaarverbinding tussen Nederhorst den Berg en Nigtevecht/Abcoude tot midden jaren vijftig voortgezet. (zie foto 8)

* Te koud om onder de veranda te zitten?

Hij zat daar te wachten in het door de dames Born-hijm uitgebate Hotel-Café-Restaurant 'Den Berg', waarvan de voordeur, recht tegenover de brug onder een veranda, vaak uitnodigend openstond. Het was in die tijd een gezellig dorpscafé, met een gelagkamer die van generatie op generatie qua interieur niets had ingeboet. Je kon er bijpraten aan de toog, biljarten of lekker rustig aan een tafeltje bij het raam zitten mijmeren. Een grote ronde tafel, waaraan stamgasten onder het genot van een drankje hun belevenissen kwijt konden, completeerde het geheel. Nescio zal best genoten hebben van de heerlijke etensgeuren die hij rond die tijd vast wel heeft geroken. De kookkunst van Tante Mina stond er borg voor dat buiten de hotelgasten (vaak fervente oudere sportvissers), ook vertegenwoordigers die het dorp regelmatig aandeden, graag even aanschoven tussen de middag.

Uit 1950: Vrijdag 2 juni. Trein 9.55 M.P. naar Abcou. Fiets: De Vink* (koffie), Westoever van de Vecht, gezeten in het gras bij den Boomgaard der Gelukzaligen met m'n rug tegen een wilg. Vreeland en meteen langs oostelijke oever terug. Gezeten aan de wallekant van het visscherskroegje (voorheen café 'Neutraal') onder een lindeboompje een uur lang en gekeken op de weilanden, de wouden van Loenersloot, de rook van de Baambrugger melkfabriek op den horizon en het verre torentje van Baambrugge en het geknetter van de karekiet en zon op het water. Om half twee opgestapt. Nederhorst den Berg langs Hinderdam, gezicht op Nederhorst den Berg met de twee torens en den molen en een klein spitsje over de wei en de boomgaarden, alsof het een oord van recueillement*, belesenheid, geleerdheid, filosofie en alles begrijpen was, met een groote bibliotheek in veel talen*.

* Uitspanning aan het Gein bij de Tol

* Stille overpeinzing

* Nergens In het Natuurdagboek zult u zo'n uit de grond van zijn hart beschreven ode aan een in de verte liggend dorp tegenkomen als deze ontboezeming. Het geeft de stilte weer, die hij toen ervoer. Vandaag de dag is er veel meer geluid te horen, zowel op de grond als in de lucht. Oh wee, als hij terug zou kunnen komen! Ik schat in dat zijn hernieuwde aardse verblijf dan nog geen vijf minuten duurt.

Uit 1950: 13 October.

...Naar De Vink. Kopje koffie in de verlaten tuin... Door het Tolhek. Wilgenlaan prachtig... alles ver en diep, het laantje hoog* als verre afsluiting. Zon op de Vecht. Langs het kromme pad naar Vreeland. Elk endje weg, tot de volgende bocht... Veel afgestapt... Geen mensen... Voorbij de tweede molen*, ver over de blauwe rivier, Nederhorst den Berg, kasteel, twee torens, eetbaar... Bij den boomgaard der gelukzaligen* aan den weg gezeten... pijpjes gerookt... hier en daar nog wat appeltjes in de boomen... Verderop: gezicht op Abcou en Kortenhoef... dat meertje

Foto 11. Station Abcoude is tegenwoordig een hotel. Het had een smal perron. Inzet: foto 12, de monumentale voorgevel

van de Vecht, onbestaanbaar blauw*... thee in Vreeland... in Loenen door dat straatje... Trein naar Muiderpoort*... Het landschap lag buiten alle plaats en tijd.

* Hij bedoelt hiermee de Velterslaan, het onverharde verbindingsweggetje van het Gein naar Nigtevecht.

* 'Nescio noemt 'Zijn boomgaard der gelukzaligen' vaak in de notities, die hij in de eerste jaren na de oorlog maakte van zijn omzwervingen in het Amstelland en in de Vechtstreek. Hij waande zich volgens mij op deze plek langs de Vecht in een paradijselijke wereld, die hij maar wat graag een poosje inwisselde voor de wereld waarin hij noodgedwongen moest functioneren. De lichtheid van het bestaan was hem niet toegedaan.

* Hij kwam fietsend vanuit Nigtevecht, dus het was bij de Hoekermolen tegenover 'Het Grote Eiland'.

* De vanwege een proefzandwinning in 1936 leeggezogen Nes.

* Nescio kon toen nog op station Nieuwersluis (gesloten in 1953) op de trein naar M.P. stappen.

Het artikel "Een dorp waar rust van uitgaat", opende ik met een door Nescio beschreven vergezicht van de skyline van Nederhorst den Berg. Het kwam uit de beschrijving van een doorleefde zomerdag eerder in het jaar 1950.

Ik had daarin iets over het hoofd gezien, wat mij later pas opviel. Bij deze dat laatste stukje, met de toevoeging over het 'goue' hek.

19 juni Maandag: Trein half vier naar M.P. Hooi, vlier en rozen en een paar maal de koe-koek. Géén leeuverikken. In Nederhorst den Berg manshoge riddersporen in het tuintje met de goue hekpunten.

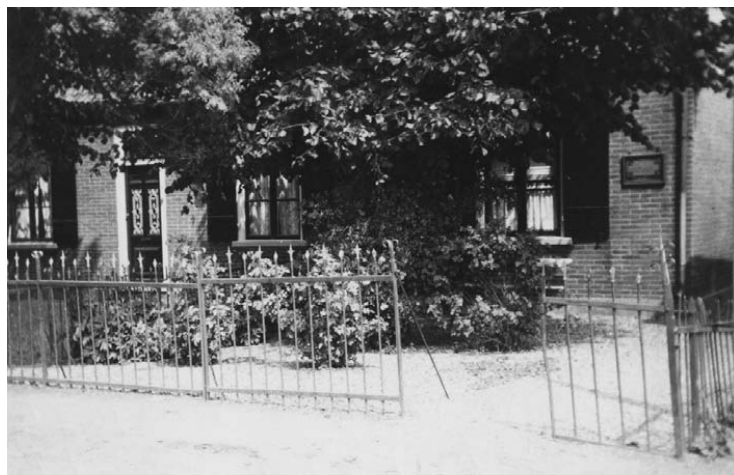

Foto 13. Het huis met de 'goue' hekpunten

Hij heeft het hier zo goed als zeker over het hek van mijn geboortehuis, dat u op de bijgevoegde foto kunt zien. Achter het rechter gedeelte van de dubbele woning met de 'goue' hekpunten, stond de werkplaats van schilder

Frans Stijvers, een oom van mijn vader. Hij werkte bij die oudoom van mij, zodat ik aan kan nemen, dat mijn vader de punten van het hek heeft verguld of het uit kostenoverwegingen met goudverf heeft moeten doen. Mijn ouders betrokken in 1940, nadat de daar wonende broer van mijn vaders grootmoeder was overleden, het linker gedeelte van de won-

ning. Het geheel ziet er verzorgd uit, dat moet gezegd worden. Het bordje aan de gevel is helaas niet te lezen. Het pand is inmiddels uit het dorpsbeeld verdwenen, maar het stond recht tegenover de in 1967 opgeworpen Dam in de voormalige Reeveert. Er is een mooie moderne woning voor teruggekomen. Dat van die riddersporen maakt dit 'goue' hek nog geloof-

waardiger, want dat waren bij ons thuis de meest gekoesterde bloemen. In de in die dagen onmisbare groentetuin was er altijd een plekje vrij om wat kleur in het alledaagse te brengen. Tot 1 november 2005 gebruikte ik de

er achterstaande werkplaats, uit 1913, als uitvalsbasis voor het van mijn vader overgenomen schilders- behangers- en glaszettersbedrijf.

Terzijde

U zult het niet geloven, maar ik kan mij Nescio nog wel voor de geest halen. Toen we klein waren speelden we op het erf, langs de weg of op de dijk van de Reeveert.

Foto 14. Brug en Reeveert vóór 1952. In dat jaar is de brug verstevigd, maar kon niet meer open

Zelfs in het water, want naast de brug lag een ondiep stukje water, waarin we zonder echt te kunnen zwemmen gewoon speelden.

Een passerende vreemdeling ontsnapte niet aan onze ogen. Deze opvallende, keurig geklede oude man met hoed, kwam zo nu en dan, statig op zijn hoge herenfiets gezeten, over de brug gefietst. Hij sloeg daarna af in de richting van Overmeer. Wij zeiden hem dan altijd keurig gedag. Hij moet teruggegroet hebben, dat kan niet anders. (zie foto 14)

Foto 15. De Liniebrug bij Nigtevecht verbond in 2018 Nederhorst den Berg na 60 jaar weer met Abcoude

Neemt hij in 1951 op het station van Abcoude afscheid van een periode die hem uitermate was befallen? In een op 7 maart gemaakte notitie uit hij volgens mij nog eens zijn zwak voor het zicht op Nederhorst den Berg. Hij verzucht hierin na een kort tochtje in de vroege ochtend: *Nevelige horizon, toren van Loenen niet te zien, later op het perron van Abcou net even de torens van Nederhorst den Berg door den nevel.* (zie foto 11)

Want klinkt hier toch niet iets door van een gemis? De eerste drie jaar na de oorlog kwam hij vaak door het dorp. Na 1950 gebeurde dat niet zo veel meer, omdat zijn actieradius natuurlijk was toegenomen door de zich langzaam herstellende infrastructuur. Soms noemt hij nog weleens de torens van Nederhorst den Berg als hij met de trein van Utrecht naar Amsterdam M.P. huiswaarts keert. Hij besluit zijn tot eind 1955 bijgehouden dagboek met een korte slotzin, die meteen alles over zijn karakter zegt.

Dinsdag 27 december: Met Os* terug naar Amsterdam. Trein 3 uur 19. Sombere en sompige. Lange slaap de Waal op. Toren van Zaltbommel. Overigens triest en triest en triest.

★ Ossi is zijn echtgenote. Tevens spreekt zijn onbedwingbare voorliefde voor vergezichten met kerktorens bij het opschrijven van dit laatste stukje voor zichzelf. Jaren later kwamen die gevoelens toevallig boven water om er anderen deelgenoot van te maken.

Tot slot

Nescio heeft ons een onuitwisbare indruk nagelaten van een landschap, waarin 75 jaar geleden de horizon een stuk verder in de verte lag dan tegenwoordig. Ondanks alle ontwikkelingen die in de driekwart eeuw na zijn ontboezemingen plaatsvonden, valt er naar mijn mening nog genoeg te genieten in onze omgeving. Voor iemand die in een nostalgische bui verkeert, is het openslaan van het Natuurdagboek een welkome opsteker. ■

Nescio is het pseudoniem van de zakenman J.H.F. Grönloh, die leefde van 1881 tot 1961. Zijn manier van schrijven is binnen geen enkel kader te vatten. De man was met weinig woorden in staat bij zijn lezers onnoemelijk veel beelden en gedachten naar boven te halen.

Alle citaten zijn afkomstig uit 'NESCIO Natuurdagboek', uitgegeven bij Nijgh & Van Ditmar en G.A. van Oorschot

Reactie op de vraag van Roel Houwink

Gerard Baar

Wij kregen een schrijven van Roel Houwink, een lid van de Historische Kring Maarssen, die op zoek is naar de herkomst van een zuil met daarop het woord “Berg”. Deze zuil staat rechtop in het water achter de Protestantse kerk in Tienhoven.

Hij is een jaar of tien geleden opgebaggerd uit de Vecht, in de bocht bij Op Buuren, een nieuwe wijk aan de oostzijde van deze rivier, net voorbij Maarssen. Een tijd later is de ongeschonden toegangszuil zonder duidelijke reden op haar huidige plek geplaatst. Het lijkt een van de zuilen van een toegangspoort, die na de sloop is afgevoerd en bij Maarssen in de Vecht is gedumpt.

Hij vermoedt dat de zuil afkomstig zou kunnen zijn van de voormalige buitenplaats Berglust in Nederhorst den Berg, die eind 19e eeuw is gesloopt (zie *TVE 1997-15*). Hij is benieuwd of wij prenten van Berglust in ons bezit hebben waarop die zuil (en mogelijk een tweede met daarop “Lust”) is te zien. Roel zou het leuk vinden om op die manier de herkomst vast te kunnen stellen, maar dat is natuurlijk allerm minst zeker.

Voor de leden is het misschien interessant om het geheugen op te frissen over het buiten ‘Berglust’, dat *‘middenin de parochie aan de Nieuwe Vecht lag’*. Aldus de woorden van de Deken van Ouderkerk aan de Amstel, toen hij in 1886 kwam kijken waar pastoor Vismans per se zijn nieuwe kerk wilde bouwen. Ze hadden hierover een paar keer niet zo’n vriendelijk schriftelijk overleg gehad, maar dat hielp hij

door deze uitroep ter plekke de wereld uit. De H. Maria Hemelvaartkerk staat nog altijd op dat beoogde terrein, omdat de deken het een

uitermate geschikte plek voor een te bouwen Godshuis vond. Het rond 1700 gestichte buiten lag toevallig op een paar hectare die in de archieven al de naam ‘Godscamp’ had. *‘Het kan verkeeren’*, sprak Bredero. Dat was de dichter die, net als vele anderen, heeft geprobeerd de tekst aan de noordkant van de Willibrordkerk te ontcijferen.

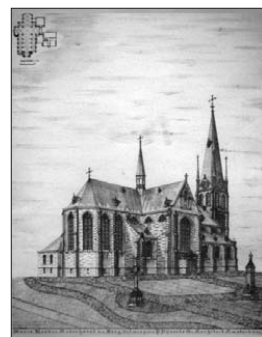
Pastoor Vismans wilde een kerk bouwen die boven de heuvel en die kerk uitstak. Het is hem gelukt en de toren maakt nog steeds Nederhorst den Berg tot in de verste verte zichtbaar aan de horizon. Hij kreeg alle medewerking van de Ankeveense vervener Van Blarcum. De grond en het water er omheen kreeg hij voor de

De Berglust-paal

helft van de geschatte prijs. De bouw van de kerk begon op 22 mei 1888, de inwijding kon al op 25 augustus 1890 plaatsvinden.

In het boek *‘Nu gij bouwt niet uit weelde’*, Jan Baar, Nederhorst den Berg, 1990, kunt u lezen hoe de kerk er uiteindelijk is gekomen. ■

Wie kent deze amateurschilder?

Gerard Baar

Dit schilderij van de Willibrordkerk kreeg ds Herre Stegenga cadeau van de kerkenraad bij zijn afscheid in 1940. Hij had een verzoek ingediend om met emeritaat te mogen gaan. Hierbij zal meegespeeld hebben dat zijn vrouw in 1939 was overleden.

Naam schilder?

In 1935 voltrok hij in de Willibrordkerk het huwelijk van zijn dochter Lamberta met de heer P.F. van Pesch. Dit pas getrouwde stel vertrok een maand later vanuit Rotterdam naar Nederlands Oost Indië. Misschien heeft hij ze nog teruggezien want ds. Stegenga overleed in 1952 in Bussum. Hij was er in 1940 na zijn emeritaat gaan wonen. Alras was hij daar door de kerkelijke gemeente uitgenodigd om hulpprediker te worden. In de notulen van de Kerkenraad, die zich in het Streekarchief (SAGV) bevinden, stond niets vermeld over de maker of de herkomst van het aangeboden schilderij. Toevallig staat er bovenin de hoek van de in het jaar 1900 door de burgerij aan Constantia Warin geschonken oorkonde ter gelegenheid

van haar 75-jarig jubileum als Ambachtsvrouw een foto van de Willibrordkerk, die veel weg heeft van de afbeelding op het schilderij. Misschien heeft de schilder van deze schenking,

Afbeelding op de oorkonde

voordat de Kerkenraad haar uit dankbaarheid aan ds. Stegenga overhandigde, dit schilderij al lang voor het afscheid van deze predikant gemaakt. Het kan zomaar rond de vorige eeuwwisseling door een gedreven amateurschilder zijn geschilderd. We zijn inmiddels in het bezit van heel wat door fervente hobbyisten op doek of karton gepenseelde kunstwerken van 'De kerk op de heuvel'. Misschien springt deze er wel uit. De achterkleinzoon van deze dominee, Douwe de Vries uit Hardegaryp, heeft de door hem gevraagde schenkingsovereenkomst ontvangen. Wie weet wat hier verder nog uitkomt! ■

'Mijnheer, dat weiger ik'

Peter Sierksma/
GerardBaar

Samenvatting van de lezing van Peter Sierksma over de ervaringen van zijn opa in de concentratiekampen Vught en Dachau

Peter, een neef van Roel Kapenga, heeft geschiedenis gestudeerd en zijn moeder is een zus van Roel. Zijn oom Roel kwam op 11-8-1980 in Nederhorst den Berg terecht, omdat hij reageerde op een advertentie van het bestuur van de Kremerschool, waarin zij een directeur zochten. Roel, die in 1941 in Kampen is geboren, kwam als de meest geschikte kandidaat uit de bus. Dat betaalde zich uit want hij werkte 42 jaar op de Kremerschool. Op 1-8-2022 ging hij er pas voorgoed weg.

Roel leidde kort het komende verhaal van zijn neef Peter in

Hij moest in 1943 nog twee jaar worden, maar liep, ondanks zijn korte pootjes, vaak weg. Soms presteerde hij het zelfs om naar de binnenstad te lopen. Zijn erop uit gestuurde grote zussen vonden hem gelukkig altijd wel terug, maar zaten, net als hun moeder, wel in zak en as.

Als ze hem te pakken kregen, stak hij zijn vinger in de lucht en brabbelde "Pappa, mijn pappa is in de Vught". Hij zocht zijn vader.

Die was in het voorjaar van 1943 gearresteerd vanwege het feit dat hij een paar maanden eerder, als politiemann, had geweigerd om Joodse mensen op te pakken voor transport naar Westerbork. Roel was nog net geen vier jaar oud toen zijn vader weer thuis kwam. Het door neef Peter geschreven boek "Mijnheer, dat weiger ik" vertelt over Roels' zoektocht naar de beweegredenen van zijn vader om tot zo'n daad van verzet te komen. Dat ging hem door een toeval pas veel later intrigeren, want hij had verder

een onbekommerde jeugd. Hij mocht zelfs op zondagmiddag vaak aan de hand van zijn vader mee naar het politiebureau. Wanneer de man een vrije middag had, fietsten ze naar zijn volkstuin om groente en aardappelen te halen. De kers op de taart was voor Roel het plukken van tuinbloemen, zoals dahlia's en gladiolen.

Hoe ontstond de interesse om de zoektocht te beginnen

Dat begon pas vijftien jaar geleden. Els van der Meer van het Herinneringskamp Vught vroeg toen of ze de familie mocht interviewen over de periode waarin hun vader in het concentratiekamp had gezeten.

Haar vraagstelling over de tijd van vóór en in de oorlog inspireerde Roel om in 2010 met zijn drie zussen te gaan praten. Zij waren een stuk ouder, zodat zij hem een heleboel konden vertellen over de tijd van vóór en in de oorlog. Hij wilde graag een geschikt verhaal over zijn vader hebben, met de bedoeling dat aan zijn kleinkinderen door te geven.

Oom Roel met zussen Ger en Elly

Zijn neef Peter Sierksma stond hier volledig voor open. Ze gingen er samen op uit om met familie te praten en in archieven te duiken. Ze ontdekten van alles over de jonge jaren van de ouders van Roel. Er bleek in het familiearchief een hele stapel brieven uit de oorlog te liggen. Zij bevatten correspondentie met de familie en met vader Pieter in de concentratiekampen. Hinke Piersma, die onderzoekster bij het NIOD was, schreef het boek *'Op eigen Gezag'* over het politieverzet in oorlogstijd. Zij spoorde hen aan om door te gaan. Het boek *'Mijnheer, dat weiger ik'* is daarvan het resultaat.

Neef Peter vertelde voor een gehoor van ca. 40 mensen hun gezamenlijk uitgezochte familieverhaal

Het Dachaupak

Een stomverbaasde jongen

Hij logeerde geregeld in Kampen bij zijn grootvader Pieter Kapenga. Op een keer zag Peter een in zijn ogen raar stuk wasgoed op de overloop aan de lijn hangen. Het leek op zo'n boevenpak, dat hij weleens op de film zag. Als jochie van acht word je dan nieuwsgierig. Bij nadere inspectie van de

bijna versleten stof viel zijn oog op een rode driehoek waaronder een lang getal stond: 69075. Hij sliep op een zolderkamertje naast de werkkamer van zijn opa. Toen hij dat pak had gezien, wilde hij meer weten. Peter ging naar binnen om eens verder te kijken.

Bevrijding Dachau

Van het tegen de wand geplaatste eikenhouten bureau van zijn grootvader kon hij niet afblijven. Lade voor lade trok hij open. Er bleken, naast paperassen en schrijfgerei, ook een stuk of wat medailles in te liggen. Aan de muur naast opa's werkplek hingen meerdere sabels, die hij niet met hem kon rijmen.

Eenmaal op de middelbare school durfde hij er eindelijk naar te vragen. Hij kreeg als antwoord: 'Lees Hoornik maar.' Die had verslag gedaan over zijn tijd in Dachau en Vught. Zijn opa had hem nooit gesproken, maar was er wel bij toen de dichter op 10 mei, vlak na de bevrijding door de Amerikanen, de Nederlandstalige gevangenen toesprak.

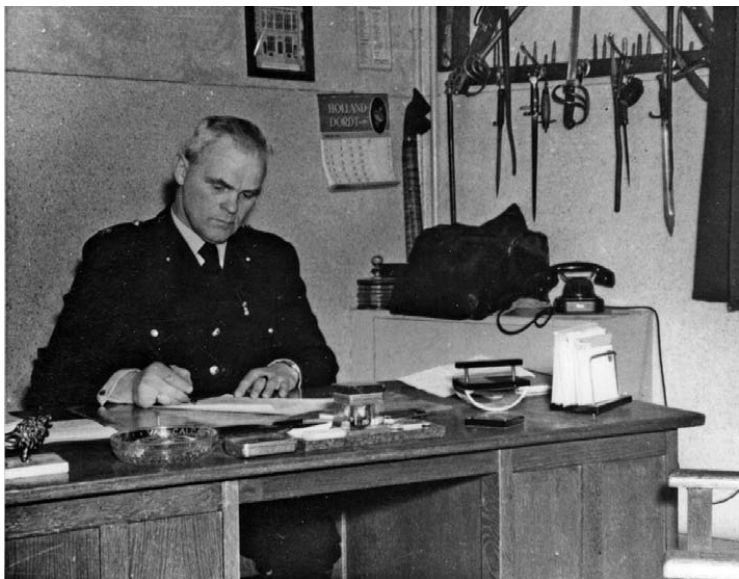
Een 'gewone' gevangene

Om verder te komen kocht hij van zijn zakgeld *Hoorniks Verzameld Werk* en het dagboek *Goethe in Dachau* van diens vriend en collega, de communistische verzetsman Nico Rost. Op zijn vraag of hij die had gekend, antwoordde opa dat hij hem net als Hoornik alleen op afstand had ontmoet. Hij had Rost echt wel van dichtbij meegemaakt, want die was in dienst van de ziekenboeg.

In de laatste weken voor de bevrijding moest die man met de dodenlijsten van blok naar blok, zodat hij ook barak 17 had bezocht. Echt contact hadden ze niet. Opa woonde nu eenmaal niet in blok 9 waar de intellectuelen en andere invloedrijke mensen als Hoornik, Rost, Wiardi Beckman, Boellaard en W.L. Brugsma gevangen zaten. Die schrijvers kregen administratieve baantjes in het kamp. Het bleven tot en met de bevrijding gescheiden werelden.

Kapenga, die als politiemann bij de werkenden terecht kwam, moest op een buiten het kamp gelegen akker tomaten telen. Dat bleek een geluk bij een ongeluk, want veel lotgenoten moesten als dwangarbeider de staal- en wapen-

fabrieken rond Allach en München in. Daarvan keerden de meesten niet terug. Hij vertelde na zijn thuiskomst niets, maar begon wel bijna gelijk in tweevoud over zijn ervaringen te schrijven. Allereerst een versie voor vrouw en kinderen en daarna een voor de plaatselijke krant.

Opa achter zijn bureau

De foto schept (duidelijk) duidelijkheid over opa

Toen Peter diens kampherinneringen las, viel het hem op dat hij ze heel minutieus had beschreven. In de stijl van de proces verbalen die hij als agent moest opstellen. Soms gevoed met sarcasme, vooral over het drie keer daags aantreden voor het appèl in Vught: 'Dat waren de hoogtepunten van de dag, tenminste voor de Moffen'.

Soms toonde hij iets van diepe emotie. Dat blijkt uit het eerbetoon aan zijn trouwe vriend Harm Ham, die van Dachau naar Auschwitz was gedeporteerd en nooit meer terugkwam. De twee waren net broers, ze deden alles samen. Verder was zijn verslag net zo kaal als een proces-verbaal.

Peter ontdekte in Leiden dat opa Kapenga's verslag niet alleen in de Kamperkranten had gestaan. In deel 6 van Loe de Jongs *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog 1939-1945* kwam hij zijn grootvader tegen in een voetnoot die hem ervan overtuigde dat zijn weigering meer was dan een vanzelfsprekend gebaar in oorlogstijd.

Onder het kopje De rol van de politie benadrukt De Jong dat de bezetter het vuile werk massaal door de lokale overheden liet opknappen. Slechts vier burgemeesters en een handjevol politieagenten hebben zich verzet tegen de steeds strenger wordende maatregelen.

Hij voegt eraan toe dat in Kampen buiten Kapenga nog vier agenten weigerden 'politieke arrestaties' te verrichten. Later nuanceert Peter dat gegeven. Hij ging nu voor allebei terug naar het begin, want wie was nou die papa ver weg in Vught? En wie die opa die weigerde zijn verleden te vertellen aan die snotneus van een kleinzoon?

Opa's roots

Pieter Kapenga was in 1898 in het Groningse Muntendam geboren. Hij groeide op op het erf van de steenfabriek waar zijn vader Harm brandmeester was. Zijn moeder kwam uit een bootjesbouwerfamilie. Een mooie combinatie, want schepen vervoerden turf, de brandstof waarop de fabriek draaide.

Pieter was de oudste van zeven kinderen en zijn latere geliefde, Annie Mulder, kwam toevallig op een turfschip ter wereld. Zijn ouders waren gereformeerd in de geest van Abraham Kuyper, zodat hij al vroeg acht kilometer verder naar de school met de bijbel in Veendam moest lopen. Om zich tegen jongens van de openbare school te verdedigen, ging hij op klompen naar school. Een mooi verdedigingswapen! Op twaalfjarige leeftijd kwam hij bij de dorpsmid in de leer. Wanneer de Eerste Wereldoorlog uitbreekt is Pieter zestien jaar oud.

De Kerkstraat in Muntendam

Baardewijk (tegen de Belgische grens in 1917)

Dienstplicht zorgt voor een heel andere omgeving

Op 19-jarige leeftijd onderging Pieters' leven een niet geheel onvoorziene verandering. Maar de jonge rekrut moest ineens wel erg ver van huis weg. De mobilisatie rukte hem uit zijn vertrouwde omgeving, want het leger stationeerde hem aan het front in de buurt van de Belgische grens. Hij leerde daar wat verveling was, maar liet zich niet meeslepen in liederlijk gedrag. Na zijn diensttijd koos hij voor de straffe marechausseeopleiding. Dat leidde van wachtlopen in Doorn bij de gevluchte Duitse keizer Wilhelm II, tot het ingezet worden bij het neerslaan van de grote havenstaking in Amsterdam. Het ging er hard aan toe, maar opa zat daar niet mee. Zijn Anti-Revolutionaire houding voor God, Vaderland en Oranje hielpen hem daarbij.

Geen kuddedier

Hoewel net zo gelovig als rechts, streng en plichtsgevoelig, bezat hij toch een onafhankelijke geest. Pieter accepteerde veel, maar altijd tot een zekere grens. Hij nam oneervol ontslag bij de marechaussee omdat hij geen toestemming kreeg om met Annie te trouwen. Hij zag als jonge veldwachter in Hollandscheveld en Bakkeveen niets door de vingers. Hij keek niet

Opa Pieter Kapenga op zijn paard

weg bij stropers. Voor hem hadden de woorden: 'In naam der wet' hun volledige betekenis. Hij vond dat hij een groter belang diende. Hij droeg het wapen om de samenleving, met behulp van een betrouwbare overheid, te behoeden voor onrecht en geweld. Die overheid was er om armen, weduwen en wezen te beschermen.

Die houding straalde Kapenga vanaf 1934 als gewoon agent uit in Kampen, hij was zowel geliefd als gevreesd. Met name in Brunepe, de armste wijk in de stad. Pieter stond al vroeg argwanend tegenover de sluipende opkomst van het nationaal-socialisme.

bezetter haar afspraken met de politie niet nakwam. Hierin stond hij niet alleen, want ook burgemeester Herman Oldenhof had door wat zijn stad te wachten stond. Hij wist als hoofd van de politie zo lang mogelijk de rust te bewaren en het verzet te helpen.

Helaas

Dat veranderde na de weigering van Oldenhof om in de zomer van 1941 Mussert te ontvangen en daardoor in 1942 niet aan arrestatie ontkwam. De Nazi's en de NSB'ers namen binnen Kampen het heft in handen. Kapenga zag met lede ogen aan hoe goede collega's in

Familie Kapenga-Oorburg

Zijn argwaan wordt bewaarheid

Toen de oorlog in mei 1940 uitbrak, was hij er helemaal niet meer gerust op. Hij doorzag al vroeg Hitlers 'Blut und Boden' verheerlijking en het daaraan gekoppelde anti-semitisme. Voor hem waren de Joden gewone Nederlandse staatsburgers, die je net als iedereen behandelde. Hij ondervond al heel snel dat de

bange mannen veranderden, de brutaliteit van de foute nam echter toe. Het lukte hem tot half november nog om de belangrijkste informatie met het verzet te delen.

Hij wist als hoofdagent precies naar wie de machthebbers zochten. Wanneer er wapens over de IJsselbrug gesmokkeld moesten worden, kon hij betrouwbare agenten of soldaten

IJsselbrug Kampen

in roosteren. Zowel van IJsselmuiden naar Kampen of andersom. Zijn rol als ouderling van de gereformeerde kerk hielp hem, vooral vanwege zijn contacten op het Kampereiland, bij het vinden van onderduikadressen.

Een van de weinige Kamper joden die de oorlog overleefde was tandarts Isidoor Polak. Deze man behandelde als dank de Kapenga's levenslang gratis.

Na voorheen weleens te zijn uitgezonden naar het Kampereiland en de Mandjeswaard om daar Joden en onderduikers te zoeken, wat voldoende kon worden gesaboteerd, kwam er dien morgen de opdracht van de S.D., dat een jodengezin te Kampen moest worden gearresteerd, om overgebracht te worden naar het doorgangslager voor de Joden te Westerbork in Drenthe.

Pieter neemt het niet meer

De 16e november was de dag waarop Pieter Kapenga zijn dubbelrol principieel niet langer vol kon houden. 'Die dag,' zo opent hij zijn memoires, 'voelde ik aankomen, dat voor mij de teerling was geworpen. Het brute geweld van den overweldigder begon steeds meer te drukken op het Nederlandsche volk.

Het politiecorps van Kampen 1939

Ik was toen waarnemend Korpschef en van meening dat deze opdracht niet kon worden uitgevoerd, zonder daardoor in conflict te komen met den afgelegden ambtseed en ons Christelijk beginsel. Onze grondwet beschermde immers de Joden als Nederlanders. Zij hadden recht op bescherming van personen en goederen’.

Een nuancering

In Kampen was Kapenga de enige agent die weigerde zijn Joodse stadgenoten op te pakken. Niet veel op een corps van 24 man! Toch, wat is fout, fout was toen heel rekbaar. Tegenwoordig wordt dat grijs genoemd. Een maand eerder was een van zijn collega's geschorst omdat hij weigerde nazi-propaganda voor te lezen. Na die bewuste razzia volgde er begin 1943 de arrestatie van acht agenten, omdat ze weigerden

hun protesterende collega-ambtenaren te vervolgen. Zodoende belandden er in het voorjaar van 1943 negen van de 24 in Vught. Dat is landelijk gezien best veel. Lange tijd is de gemeente er van uitgegaan dat de meeste korpsbeheerders en agenten domweg fout waren. Begrijpelijk, gezien het gegeven dat de joden

in heel Nederland geruisloos door politiemannen op transport naar Westerbork zijn gezet.

Later bleek dat er binnen de geboden kaders wel degelijk agenten zijn geweest die het gezag ondermijnden en stil verzet pleegden. De eerder genoemde Hinke Piersma van het NIOD analyseerde dat landelijk in haar boek *‘Op eigen gezag. Politieverzet in oorlogstijd’*. Vóór haar had Guus Meershoek de rol van de Amsterdamse politie al doorgelicht.

Morele dilemma's

Piersma laat zien dat iedere agent zijn eigen grenzen op moest zoeken bij het uitvoeren van orders van hogerhand gericht tegen ongehoorzame burgers en joden. Naast ambtenaren die uit overtuiging, angst of plichtsbesef al hun opdrachten gewoon uit bleven voeren, waren er ook politiemensen die op slinkse wijze mensen die ernstig gevaar liepen, waarschuwden of gewoon wegkeken. Het boek van Piersma bood Peter het kader om het verhaal van zijn grootvader te schrijven. Die trok zijn grens. Maar wanneer kwam voor hem dat moment, waarin hij besloot niet langer weg te kijken? Kapenga deed dat op 16 november 1942. Hij concludeerde dat je van Joodse mensen af moest blijven. Niet eens vanuit zijn geloof dat het Gods volk was, maar omdat ze als Nederlandse staatsburgers recht hadden op alles wat daar bij hoort.

Opa Pieter toonde moed want hij kende de gevolgen, zowel voor hemzelf als voor zijn gezin. Zijn daad zou de Joden niet helpen, want twee dagen later zijn ze in heel Kampen opgepakt.

In het politierapport van woensdag 18 november staat: 'Met de trein van 8.55 uur zijn onder geleiden van den majoor Petter 20 Joden uit Kampen vertrokken naar Westerbork.'

Vervolging bleef uit, zodat hij nogal opgelucht reageerde. Hij schreef na de oorlog in *'Belevenissen in een concentratiekamp'* dat hij blij was verlost te zijn van hoop en vrees.

'Ik had tijd en gelegenheid om mij te wijden aan mijn gezin, mijn volkstuinen het Kerkelijk- en ondergrondse werk'.

Zijn deels onbezorgde bestaan duurde maar kort

Zijn volkstuin, die hij van Marinus Post aan de Venedijk huurde, bestond uit twee percelen. Eentje dicht bij de weg, de ander achter bij het onland. Daar hielden ze onderonsjes die met het werk van de ondergrondse te maken hadden. Tot zijn schorsing lukte het hem belangrijke informatie te delen met een groepje verzetslieden, onder wie Dr. Dam en Gerrit Spanhaak van Strijgend Nederland. 's Avonds wisselden ze namen uit van mensen die ge-

Gezin Kapenga in februari 1943

vaar liepen en daarom een onderduikadres nodig hadden. Tevens bespraken ze daar hoe en wanneer acties uitgevoerd konden worden. In 1943 komt aan dat alles plotsklaps een eind. Agent Kapenga wordt op 26 maart uit bed gebeld en gearresteerd. Zijn zoon Roel zag zijn vader pas na 26 maanden terug.

Peter blikt terug op de met zijn oom ondernomen zoektocht

Ik merkte, toen ik in Kampen het verleden onderzocht, hoe groot het taboe rond de jodenvervolgning nog altijd is. Er zijn archieven verdonkeremaand en waarheden verdraait uit

Sinds de bordjes *Verboden voor Joden* overal hingen, was het snel gegaan. Ook in Kampen raakten de Joodse handelaars en winkeliers hun bezit kwijt. Kapenga bleek medeverantwoordelijk. Hoe lang woog zijn bijdrage aan het verzet op tegen het meedoen?

Opa kwam klem te zitten

Eind oktober 1942 kwam opa in een lastig parket. De commissaris van Overijssel besloot, na overleg met de burgemeester van Kampen, om de firma Boekje aan de Oudestraat geen nieuwe vergunning voor de opslag van mollenhuiden te verlenen. Hij maakte gebruik van een uit 1914 stammende wet op dat gebied. Voor Jacob was dat einde verhaal. Zijn handel in oude metalen mocht hij nog wel voortzetten. De huiden brachten veel op, want zij waren nodig voor de productie van dure bontjassen. Als de stank van de mollenhuiden de reden geweest zou

zijn om de vergunning in te trekken, zou dat enigszins geloofwaardig zijn overgekomen. De vergunning verliep pas toen zich een nieuwe gegadigde had gemeld. Die man kreeg de toezegging dat hij de huiden in een ander perceel

op mocht slaan. Dus klinkklare diefstal in opdracht van de bezetter! Kapenga moest tekenen, want hij zat klem tussen wat wel en wat niet moreel aanvaardbaar was.

Alle overheidspersoneel raakte verstrikt in de door Seyss-Inquart en Rauter doorgevoerde maatregelen. Een pervers uitgedacht systeem dat met behulp van intimidatie door een bijna perfect georganiseerde bureaucratie uitgevoerd kon worden. Er was geen ontkomen aan.

De Synagoge

schaamte of misplaatste trots. Want natuurlijk had ook in Kampen iedereen in het verzet gezeten: 'Do, do ist der Bahnhof!'. Na de bevrijding dankten de gelovigen in vele kerken, maar ze vergaten de vermoorde Joodse mensen. Pieter Kapenga kon niet verkroppen dat 15 jaar later de grootste oorlogsmisdadigers al weer vrij rondliepen. Hij kwam ze overal in de stad tegen. Hij vond het een schande dat de synagoge zomaar als garage in gebruik was genomen. Toch schrok ik dat ik tijdens mijn onderzoek documenten tegen kwam, die aantoonde dat die ene agent die weigerde Joden op te halen, ook vuile handen had gemaakt.

Omslag van het boek

De namen

Jacob en zijn vrouw Vrouwtje doken na het kwijtraken van de vergunning gelijk onder. Hierdoor ontsnapten ze aan de grote razzia van 17 november. Vrouwtje en Jacob weten zich tot juni 1944 te redden, maar worden dan in Den Haag opgepakt. Op 6 september vinden zij de dood in Auschwitz.

Het motto van zijn boek luidt: *Your engagement had consequences*. Een soort 'geen woorden maar daden'. Peter stelt dat het subtieler ligt. Waar sta je voor? Abel Herzberg zei: 'Stel vast wat niet mag en leef ernaar'. Zijn neef, cabaretier Jan Beuving maakte op dit thema een lied voor zijn oudejaarsvoorstelling.

De namen van de opgehaalde Joodse mensen

Schenkingen

Fam. Hageman

- Diverse stempels 4x: Wasserij Vecht en Dijk (Hageman en Zn.)
- Lijsten: diverse administratie Wasserij Vecht en Dijk

Fam. de Vries Hurdegaryp

- Schilderij 'Achterdorp'

R. Dijst

- Foto's brand kasteel en bouw Horn- en Kuijerpolder

Fam. Krol

- Foto's diversen van fam. Krol

Joke Portengen-Pos

- Schilderij 'Bergse Pad' door Herman van Huisstede
- Pentekening 'Kerkstraat 2' door Arnoldus
- Foto's diversen

Joke Portengen-Pos

- Rapportboekje School met de Bijbel van Joke Pos 1947-1951
- Werinon nr. 66, 'Om het Vriespunt'
- DVD 'Willibrord kerk in ere hersteld'

Erwin Breed

- Servies kop en schotels van de Gemeente Ned. den Berg

Beppie Kalter

- Diverse edities van Werinon

Henk Gons

- Historische Atlas Noord-Holland

Janny Kolfschoten

- Boek 'Nederhorst den Berg in oude ansichten'

Peter Sierksma

- Boek 'Mijnheer, dat weiger ik'

De Blijkpolder rond 1975

Gerard Baar

Deze luchtfoto van de zandwinning in de Blijkpolder is rond 1975 genomen. Rechts onder is de buurtschap de Goog te zien, met net nog het laatste stukje van het Bergsepad. Bij de Goog loopt het vanaf de Ballastsluis nieuw aangelegde fietspad goed zichtbaar verder in de richting van Overmeer. Dit Googpad was aangelegd voordat de doorbraak van het laatste stuk Ankeveensepad plaatsvond. Het land daar net boven, zal later door het graven van wat krekten tot recreatiegebied worden omgetoverd. Een van de eerste recreanten noemde het gebied bij de in gebruik name gelijk 'het Paradijs'.

Het links in de bovenhoek nog zichtbare land zal tot aan de grens van de geplande nieuwbouwwijk Blijkpolder verdwijnen. Het stuk van het fietspad halverwege richting Overmeer kaljde, na de overdracht in 1980 van de nieuwe plas door de Ballast aan de Provincie, vanwege zware golfslag bij noordoostenwind

gevaarlijk af. De Provincie moest er weer zand op laten spuiten om de boel te redden. Er ligt nu een wandelpad door het bos dat er op is aangeplant. De dijk die er voor moet zorgen dat het verschil in het waterpeil van de voormalige polders gelijk blijft, is niet te zien maar ligt hier al achter de Overmeeseweg. Die dijk is van levensbelang voor de funderingen van de bestaande woningen binnen de polders.

Het aan de dorpskant overgebleven stuk van het weggezogen Ankeensepad is onderdeel geworden van een nieuw pad dat uit gaat komen achter de Warinschool. De achter het dorp gelegen nieuwbouwwijk Horn- en Kuijer is op de foto zo goed als af. Bovenin is de loop van de Vecht goed zichtbaar. Linksboven ligt Camping de Vechtoever, later omgedoopt tot Châletparc Vechtoever. De niet zichtbare Reeveart was net na het wegzuigen van de helft van het Ankeveensepad al in 1970 met zand uit eigen bodem dichtgespoten. ■

Meer zicht op de Horstermeer

Op deze twee laatste pagina's van de Werinon probeer ik wat verder te borduren op de, in het artikel 'Een dorp waar rust van uit gaat', slechts zijdelings genoemde Horstermeer. De leus 'Luctor et Emergo' (ik worstel en kom boven) is in hoge mate van toepassing als we terugkijken op de geschiedenis van deze bijzondere droogmakerij.

Drie keer is de polder het slachtoffer geworden van haar ligging in de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Aan het begin van WO I inundeerde defensie de landerijen tot ongeveer een meter boven het maaiveld om de vijand er van te weerhouden verder op te rukken naar het westen. Bij het uitbreken van WO II, op 10 mei 1940, kwam het besluit tot inundatie pas op 12 mei, zodat er na de capitulatie in de vroege ochtend van 15 mei gelijk gestopt kon worden met de watertoevoer. De schade was evenwel aanzienlijk, omdat al het zaai- en pootgoed van de tuinders verloren ging, daar het binnenstromende water uiteindelijk toch net iets boven de sloten uitkwam.

Tegen het einde van deze oorlog, voor ons op 5 mei 1945, zetten de Duitsers vanaf ongeveer half april uit wraak de hele omgeving onder water door gedeeltes van dijken op te blazen. De veel dieper gelegen Horstermeer stond zodoende maandenlang onder water.

Een korte terugblik

Op de bank bij het vliegtuigmonument kunt u over de erachter liggende Horstermeerpolder uitkijken en moet verzamelen om de lange weg door de polder te overbruggen. De polder is, na een eerdere poging rond begin 17e eeuw, in 1882 drooggelegd en in exploitatie gebracht door de maatschappij van H.C. van der Houven van Oordt. Zij konden het

Samenkomst op de Wipbrug van alle gemobiliseerde soldaten die in de Horstermeer hun mobilisatietijd doorbrachten. Ze zullen in die voor elke dienstplichtige soldaat twee jaar durende verplichting best overal hand- en spandiensten hebben verricht, want ze verveelden zich dood

kwelwater de baas worden dankzij de uitvinding van de stoommachine. De bemalingskosten waren hoog, maar hoe het ook zij, de polder is al 142 jaar droog. In het begin heeft Frederik van Eeden in 1902 de tuinbouw opgezet door het stichten van de kolonie 'Nieuw Harmonie', een dependance van 'Walden' in Bussum. De tuinders die er aan meededen kwamen voor het grootste gedeelte uit de Noordwesthoek van Friesland en West-Friesland. De boel liep rond 1909 al spaak, maar de aanzet tot tuinbouw was wel gegeven.

Er wordt rodekool vanaf de Horstermeerdijk bij de Oude Machine in het vrachtscheepje van Klaas Blom overgeladen. Naast hem in zijn boot staat Klaas Risselada (voorheen ook bij Nieuw Harmonie). Hij was de eerste Horstermeerse tuinder die in het jaar 1917 witlof op de Hilversumse veiling bracht

Alle deelnemers kochten een stuk grond om voor zichzelf te beginnen. D.O. de Vries, een vrije socialist uit Friesland, had in 1904 zelf al twee bunder gekocht. De groenteteelt kwam in een stroomversnelling, zodat De Vries zich hard maakte voor het stichten van de coöperatieve veiling in Hilversum. De Horstermeer ontwikkelde zich langzaam tot 'De groentetuin van het Gooi'. We kunnen rustig stellen dat het jaren heeft geduurd, voordat er een verbinding tussen de dorpelingen en de nieuwkomers tot stand kwam. Hieronder bevond zich een niet gering aantal mensen dat niet kerkte, maar wel oprecht in iets anders geloofde. Zij beleden het socialisme, anarchisme, communisme of wat dies meer zij, maar waren mensen die zich hard maakten om een betere wereld te scheppen. Het bijzondere was wel dat in tijden van nood het er niet meer toe deed tot welke zuil de in nood verkerende Horstermeerder behoorde. Er kwam van alle kanten hulp opdagen als een tuinder wegens ziekte niet in staat was zijn paar bunder bij te houden. Er waren bij de vroege pioniers altijd wel zonen voorhanden om de op het land staande gewassen op de veiling te krijgen. Rond 1980 waren er nog 27 van de ongeveer 80 tuinderijen in bedrijf, waarvan de meesten bloemen kweekten. Er zijn twee boerderijen die anno 2025 nog daadwerkelijk van de veehouderij leven.

Op de website kunt u daarover in de Werinon aardig wat terugvinden o.a. in nr 64 en 65.

Tuinder Westbroek heeft het sluisje net verlaten om op 's-Graveland aan te bomen

Het nieuwe elektrische gemaal gebouwd in 1924 is bijna gereed om het waterpeil in de Horstermeer polder op hoogte te houden, het boezemkanaal is aangelegd om het water in de Vecht te lozen

Een interessant overzicht

We hebben wat later ook bordjes van de 'Vroeger en Nu wandeling' in dit buitengebied geplaatst. Het probleem is natuurlijk dat niet veel wandelaars de Horstermeer in hun routes opnemen. Ik zou u daarom willen aanraden, als u door de Horstermeer fietst, af en toe eens af te stappen bij een bordje.

Nederhorst den Berg kreeg, dankzij de komst van immigranten uit allerlei andere Nederlandse streken, in korte tijd te maken met een enorme bevolkingsgroei. Dat is een interessant gegeven omdat dat in de omliggende dorpen pas veel later het geval was. Het eerste bordje staat net over de brug aan het begin van het 'half fiets half voetpad' dat langs de Tocht naar de Nera leidt. Even verderop ziet u er eentje bij de bushalte, terwijl er op de kruising van de Middenweg en de Machineweg wel drie bij elkaar staan. Achter de QR-codes staan foto's en uitgebreide verhalen over het wel en wee van de nieuwe bewoners die een ongewisse toekomst tegemoet gingen. Voor het laatste bordje, waarop het sluisje naar de Herenweg met de Wipbrug, moet u een heel klein stukje richting 's-Graveland fietsen. U kunt daarna het Ankeveense Stichts End opgaan en net na de Gele Brug afbuigen naar het Bergsepad. Als u het bruggetje bij de buurtschap de Goog over bent, bevindt u zich weer op Bergs grondgebied. ■

VERKRIJGBAAR BIJ DE HISTORISCHE KRING NEDERHORST DEN BERG

Themanummers van WERINON:

Van blekerij tot wasindustrie. (1992) € 2,50
Onderwijs in Nederhorst den Berg. (1994) € 2,50
Petersburg – Een verdwenen buitenplaats. (1996) € 3,00
Nederhorst den Berg Speciaal. (2001) € 3,00
Religieus Erfgoed – Geloven in monumenten. (2005) € 5,00
De Willibrordkerk door de eeuwen heen. (2008); uitverkocht*)
Historische Canon van Nederhorst den Berg. (2009); uitverkocht*)
Parochie H. Maria Hemelvaart – Nederhorst den Berg en Nigtevecht 1811-2011. (2011) € 5,00
Levensboek – Doot ende begraven. (2016) € 5,00
De Adellijke Stichting van Nederhorst den Berg in de vroege Middeleeuwen. (2021) € 5,00

WERINON:

Losse nummers. (indien voorradig) € 3,00

Boeken:

Nederhorst den Berg tijdens de oorlog. *Willy van Deutekom e.a.* (1986) € 1,00
Om het vriespunt – 100 Jaar IJclub Nederhorst den Berg 1902-2002. *Jan Baar.* (2002) € 5,00
Warinschool 1881-1981 – Honderd jaar Christelijk Onderwijs te Nederhorst den Berg. (1981) € 2,50
Nederhorst den Berg – Tussen Vecht en Eem. (1993) € 7,00
De Brug – Een eeuw wijzer. (1999) € 1,00
Het gemeentehuis van Nederhorst den Berg. *W.J. v. Deutekom/J. Jansen.* (1984) € 1,00

DVD:

Nederhorst den Berg anno 2001. € 10,00
Nederhorst den Berg 1965. € 10,00
Nederhorst den Berg door de jaren heen. € 10,00
De Willibrordkerk in ere hersteld. € 10,00

*) In te zie/te downloaden via de website: www.historischekring.nl

Streekarchief

Gooi en Vechtstreek (SAGV)

Bezoekadres:

Oude Enghweg 23, Hilversum.

Openingstijden: maandag en
dinsdag 9.00 uur-17.00 uur.

Informatie: telefoon 035-6292646
en www.gooienvechthistorisch.nl

www.dunnebier.nl

Nieuw Walden 6
1394 PB Nederhorst den Berg
0294 – 256 200
info@dunnebier.nl

Nederhorst den Berg

Historische Kring

